

l'arjau

REVISTA CULTURAL

Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Núm. 72 DESEMBRE 2014

CALIDOSCOPI

L'univers Guixolenc de Rafael Patxot

■ L'ENTREVISTA

JORDI SOLER INSA, director de la Xarxa de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona, explica el projecte de la Masia Mariona i valora la celebració de l'Any Univers Patxot

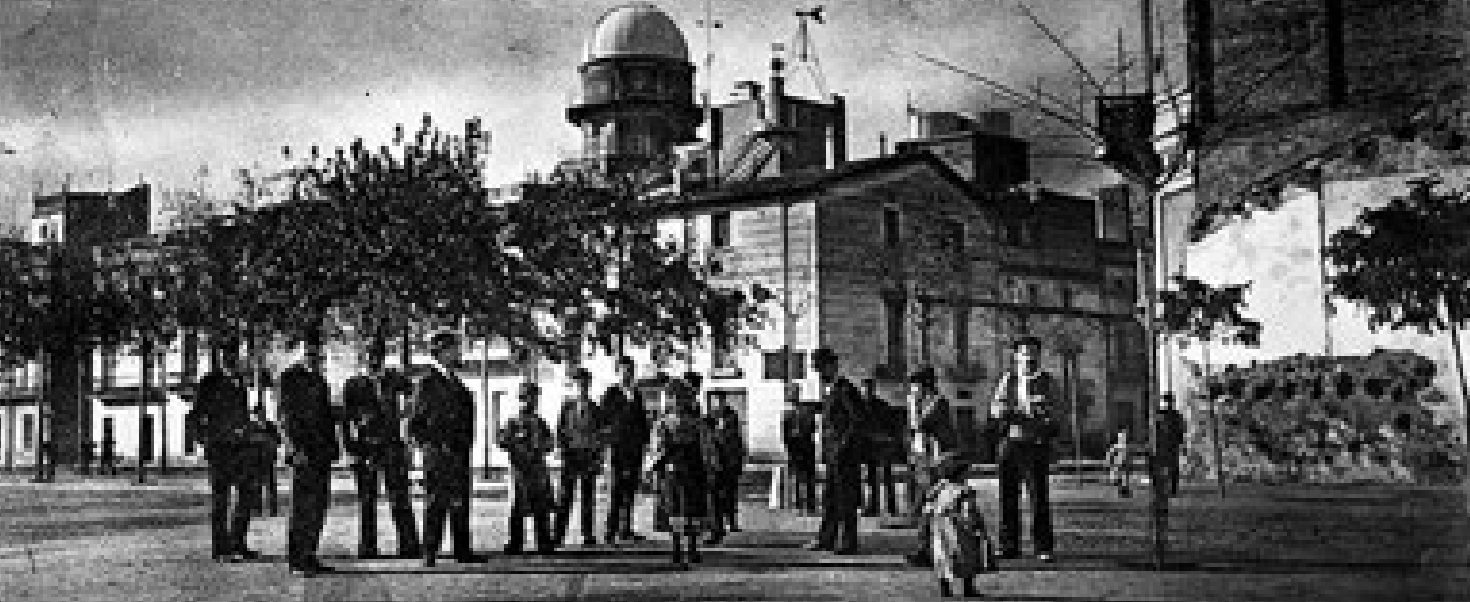
■ CONTRASTOS

Els Patxot de Barcelona

■ LES IMATGES

El Sant Feliu noucentista

Casa Patxot i façana del Casino abans de la primera ampliació, entre 1896 i 1899.
AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez. (Autor: desconegut)

EN AQUEST NÚMERO...

■ PRESENTACIÓ	03
■ CALIDOSCOPI	
L'univers guixolenc de Rafael Patxot	04
El punt de vista	06
L'entrevista. Jordi Soler Insa	54
Contrastos	58
Les imatges	60
■ DIRECTORI	63

EDICIÓ

AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS
www.guixols.cat

REDACCIÓ

ARXIU MUNICIPAL
SERVEI DE PUBLICACIONS D'ARXIU
Crta. de Girona, 45-47
17220 St. Feliu de Guixols
Tel. 972 32 25 93

COORDINACIÓ

M. ÀNGELS SUQUET

CONSELL DE REDACCIÓ

JOSEP AULADELL, MARC AULADELL,
PERE CARRERAS, JORDI COLOMEDA,
DAVID HERNÁNDEZ

COL-LABORADORS

MARC AULADELL, XAVIER CIURANS,
JORDI SOLER INSA, M. ÀNGELS SUQUET

FOTO DE LA PORTADA

VISTA DE LES CASES DE LA FAMÍLIA PATXOT AMB
L'OBSERVATORI ASTRONÒMIC CATALÀ AL PASSEIG DEL
MAR DE SANT FELIU DE GUÍXOLS. AMSFG. COL·LECCIÓ
ESPUÑA-IBÁÑEZ. (EDITOR: ÀNGEL TOLDRA)

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC

ELISENDA LORÉS I MIREIA TRULL

DISSENY I MAQUETACIÓ

DOSIS PROJECTES GRÀFICS

IMPRESSIÓ

GRÀFIQUES BIGAS

ISSN 2013-0813

DIPOSIT LEGAL: GI-1.611-89

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny,
fotografies, dibuixos i estadístiques, no pot ser repro-
duïda, emmagatzemada ni transmesa de cap manera ni
per cap mitjà (electrònic, mecànic, òptic, de gravació o bé
fotocòpia) sense autorització prèvia de l'autor i editor.

MILLOR INICIATIVA
DE COMUNICACIÓ
INSTITUCIONAL
2014

Premis
Carles Rahola
de Comunicació Local

Logotip de la Institució Patxot. Extret de: PATXOT, Rafael. *Adéu a Catalunya. Guaitant enrera*. Ginebra, 1952. AMSFG. Biblioteca (Reg. 4288)

PRESENTACIÓ Enguany se celebra l'Any Univers Patxot, per commemorar el cinquantè aniversari de la mort de Rafael Patxot. Aquest guixolenc, nascut l'any 1872, ha passat a la història com a científic, especialment per les seves aportacions en meteorologia, i també com a mecenes, per la seva contribució en la recuperació del patrimoni cultural de Catalunya. Es tracta d'un personatge colossal, per l'abast de les seves actuacions i pel carisma que els va imprimir. Aquesta celebració ha estat promoguda pel Consell Assessor de la Masia Mariona, institució depenent de la Diputació de Barcelona i situada a l'antiga residència d'estiu de Rafael Patxot, al Parc Natural del Montseny.

Per tal que durant aquest any hi haguessin representades totes les facetes d'aquesta complexa figura, la Diputació de Barcelona ha convidat les institucions amb les quals col·laborà principalment Patxot al llarg de la seva vida i aquelles que, actualment, gestionen una part del seu llegat. L'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols forma part del Consell Assessor des de la seva creació i ha participat activament en l'organització de l'Any Univers Patxot. Durant aquest 2014 tota la ciutat s'ha amarat de Rafael Patxot. Els centres educatius de la ciutat han realitzat projectes i activitats per donar a conèixer aquest personatge i el seu llegat als alumnes en col·laboració amb els Tallers d'Història. El 20 de juny es va fer un homenatge a la casa Patxot, on participaren la Cambra de Comerç de Sant Feliu de Guíxols, el pare Josep Massot i la revista del Baix Empordà, entre d'altres. El mes de setembre han estat dedicades a la seva memòria l'Exposició de Filatèlia i Col·leccionisme i la XIII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica.

L'any 2002, l'Ajuntament va col·laborar amb Mall Associació Guixolencs de Cultura en la celebració dels 130 anys del seu naixement. Si llavors, es pretenia rescatar aquest personatge de l'oblit a Sant Feliu de Guíxols, ara s'ha volgut col·laborar en el seu reconeixement a nivell de Catalunya i reivindicar la seva essència guixolencs.

Part superior de la façana de la casa Patxot: finestres amb arcs de carpanell, rellotge de sol, torratxari i teulada amb teules vidriades. AM5FG. Col·lecció Municipal d'imatges. (Autor: Joan i Josep Segura)

CALIDOSCOPI

L'univers guixolenc de Rafael Patxot

"S'ha de tenir el cap prou fort i prou serè per a guaitar el món des d'un balcó sense baranes", aquesta és una de les dites de Rafael Patxot que la seva néta Núria Déletra Carreras-Patxot va recollir per a la biografia de Joaquim Maluquer *Rafael Patxot i Jubert, mecenes i científic* (Barcelona: Editorial Pòrtic, 1994). Ens agrada especialment perquè retrata el carisma del personatge: la perseverança, la visió i el coratge amb què traçà el seu periple i afrontà els reptes amb què el desafià la vida. Rafael Patxot, científic de vocació, pioner en astronomia i meteorologia, un dels més grans mecenes que ha tingut mai la cultura catalana, era guixolenc. Els cinc articles que formen el Punt de Vista han estat elaborats per M. Àngels Suquet i Fontana durant les actuacions realitzades per l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols amb motiu de la celebració de l'Any Patxot. L'objectiu d'aquest recull és revisar la seva figura en clau guixolenc. En el primer article es parla de com el condicionà la seva família i l'entorn en què va créixer en el seu vessant científic i en el de mecenatge; el segon escrit se centra en la seva activitat científica, que majoritàriament va tenir lloc a Sant Feliu de Guíxols; el tercer descriu com aquest personatge va ser present a la ciutat per mitjà d'iniciatives i de la seva participació en entitats, fins i tot després del seu trasllat a Barcelona. Finalment, els dos darrers articles es proposen conèixer i comprendre com es va fer i com és la casa Patxot, que és part del llegat que encara roman a la ciutat. Jordi Soler Insa, com a director de la Xarxa de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona i responsable de la Masia Mariona, explica com és aquest centre i com ha estat l'organització de la commemoració del cinquantè aniversari de la mort d'aquest personatge.

Vist per la **CIUTAT** L'UNIVERS GUIXOLENC DE RAFAEL PATXOT. L'obra de Rafael Patxot, com a científic i com a mecenes, és cabdal per a la Catalunya de principis de segle xx i ha estat tractada en nombrosa bibliografia. L'abast de les seves actuacions, així com el profund desencís vers Catalunya que experimentà els darrers anys de la seva vida, fan que sovint no s'incideixi prou en el seu caràcter guixolenc ni tampoc en els íntims lligams que hi havia entre ell i la seva ciutat natal. Aquest escrit es proposa, per una part, explicar l'abast de l'actuació de mecenatge de Rafael Patxot a nivell de Catalunya i, per una altra, comentar com les seves arrels guixolenques van ser presents en les seves accions.

Més que la seva tasca com a científic, una de les facetes més reconegudes de Rafael Patxot ha estat la de mecenes. Arran de la mort de la seva cunyada Concepció Rabell i també de la seva filla gran Montserrat, a causa de la grip espanyola, l'any 1919 va començar a instituir el que ell mateix anomenà *fundacions familiars de recordança*, algunes tenien un caire social i de beneficència, altres eren per promocionar el coneixement i la recerca. Els àmbits que més el motivaven eren la ciència i Catalunya. L'any 1926, amb la dictadura de Primo de Rivera, va fondre les fundacions culturals en una de sola: la Institució Patxot. Tot i que fer un recorregut per cadascuna d'aquestes institucions pot resultar una mica feixuc, val la pena per tal que aquells qui desconeixen aquest personatge puguin copsar l'abast colossal de la seva obra. Aquest repàs cronològic permet veure el ritme incansable de la seva activitat que, afortunadament per a Catalunya, es convertí pràcticament en obsessió.

La institució de la Fundació Montserrat Patxot (1919-1931) representa l'inici de la seva actuació de mecenatge. Amb aquesta iniciativa, el matrimoni Patxot-Rabell es proposava donar un ajut per mitjà d'una llibreta dotal cada any (el dia del naixement de la difunta Montserrat) a una noia de Sant Feliu de Guíxols nascuda l'any de la convocatòria i que reunís unes determinades condicions. Els Patxot havien calculat que, quan la nena faria la majoria d'edat, disposaria d'un capital de 5.000 pessetes. La Fundació Concepció Rabell (1919-1926), fou creada el mateix any que l'anterior per donar compliment al testament atorgat per la seva cunyada, la qual volia que la seva fortuna fos destinada a fins culturals. A través d'aquesta institució, Patxot va promoure i finançar l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (1921-1938), conjuntament amb l'Orfeó Català, i l'Estudi de la Masia Catalana (1925-1936), en col·laboració amb el Centre Excursionista de Catalunya. Aquesta mateixa fundació també va finançar la realització d'estudis nefològics per part del Servei Meteorològic de Catalunya. La Fundació Concursos Musicals Eusebi Patxot (1919-1936), dedicada al seu pare, tenia com a objectiu la convocatòria d'aquests concursos per mitjà de l'Orfeó Català. La Fundació Clara Jubert (1920-1932) fou creada en record de la seva mare i estava destinada a finançar l'assegurança maternal i les pensions de vellesa a dones guixolenques sense mitjans. La quantitat anual era de 2.000 pessetes. Posteriorment també se'n beneficiarien dones que, com la seva mare, eren nascudes a Palafrugell. La Fundació Concursos Rafael

A l'altra pàgina,
de dalt a baix i d'esquerra a dreta:

Capella del cementiri, a finals del segle XIX. Clara Jubert fou una de les promotores i va ser padrina durant la inauguració. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez. (Autor: Jaume Bertran)

Retrat de Rafael Patxot quan era un infant. AMSFG. Fons Família Patxot. (Autor: Joan Gironès)

Retrat de Rafael Patxot, fet a Interlaken, Suïssa, setembre de 1898. AMSFG. Fons Família Patxot. (Autor: W. Kaenel)

L'any 1919 va començar a instituir el que ell mateix anomenà *fundacions familiars de recordança*, algunes tenien un caire social i de beneficència, altres eren per promocionar el coneixement i la recerca

A partir de l'any 1926 va ser la Institució Patxot la que va gestionar les principals fundacions culturals, especialment els projectes iniciats per la Fundació Concepció Rabell

Patxot i Ferrer (1920-1926), instituïda en record del seu avi, era per fomentar la realització d'estudis històrics, polítics i socials. Inicialment la convocatòria es feia per mitjà de l'Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona. També va instituir els Concursos per premiar estudis i treballs de ciències físiques i matemàtiques (1922-1926), que al principi eren organitzats per mitjà de la Biblioteca de Catalunya. A banda, va instituir la Medalla d'Or del Centre Excursionista de Catalunya (1923-1935). Durant les cerimònies de lliurament de les medalles, Rafael Patxot feia un parlament que anome-

Vista del passeig del Mar al final del segle XIX. En primer terme, la casa Llagustera i, a continuació, les escoles promogudes per Rafael Patxot i Ferrer ja construïdes a l'edifici annex a l'Ajuntament. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez. (Autor: Jaume Bertran)

La Guerra Civil va interrompre de manera traumàtica tota aquesta activitat i va comprometre la conservació dels documents aplegats. Les cases i els objectes personals de la família van ser destruïts i espoliats per ambdós bàndols

nà *Sermons de les medalles*. Amb la mort de la seva segona filla, que havia estudiat magisteri, va constituir la Fundació Maria Patxot (1925-1931) per concedir beques per a estudis a noies catalanes que no tinguessin mitjans econòmics per realitzar-los.

A partir de l'any 1926 va ser la Institució Patxot la que va gestionar les principals fundacions culturals, especialment els projectes iniciats per la Fundació Concepció Rabell. Però aquesta Institució, destacà també perquè, a banda d'editar publicacions pròpies va finançar totes les de l'Institut d'Estudis Catalans, i va contribuir en les dels Estudis Universitaris Catalans i les de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. La Institució Patxot va col·laborar amb l'Institut d'Estudis Occitans i va promoure nous concursos i projectes per fomentar la recerca sobre el patrimoni i la cultura catalana en àmbits com el llegendari, el dret (Concurs de la Haia), el refranyer popular, el teatre, bibliografia general sobre Catalunya, bibliografia sobre història local, manuscrits catalans, etc. La Guerra Civil va interrompre de manera traumàtica tota aquesta activitat i va comprometre la conservació dels documents aplegats. Les cases i els objectes personals de la família van ser destruïts i espoliats per ambdós bàndols. Però Patxot, lluny de desistir, continuà la seva activitat des de l'exili a Suïssa i va mantenir operativa la Institució Patxot. Malgrat les circumstàncies i les actuacions feixistes, el destí i les precaucions dels col·laboradors de Patxot van permetre la supervivència de bona part de la seva obra. Després de la mort del dictador, la documentació va ser restituïda a les institucions responsables o bé a d'altres que en tenen cura, de manera que tenim la sort de gaudir avui del seu llegat.

Malgrat que la figura de Rafael Patxot durant molts anys ha estat allunyada de Catalunya, a Sant Feliu de Guíxols, s'ha procurat que no caigués en l'oblit. L'any 2002, per exemple, Mall Associació Guixolencs de Cultura va promoure la commemoració dels 130 anys del seu naixement. Les diverses actuacions de Mall, en col·laboració amb l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, tenien com a objectiu la recuperació i la divulgació del llegat moral i intel·lectual de Rafael Patxot¹. A proposta d'aquesta entitat, els seus néts Núria i Rafel van editar el llibre *Rafael Patxot i Jubert. Recordances guixolencs* on van publicar una selecció de diferents fragments del llibre de memòries *Adéu a Catalunya. Guaitant enrera*, escrit pel mateix Rafael Patxot des de l'exili. A banda del mer recull de fets o anècdotes, és interessant anar més enllà i comprendre el personatge descobrint com els seus orígens guixolencs el van inspirar durant tota la vida.

1. <http://josepcullell.net/2011/08/07/rafael-patxot-i-jubert/> [Consulta feta el 20 de juny de 2014]

Renovant la expressió del meu agraiament
a un afecionat servidor
R. Patxot y Jubert

LA IDIOSINCRÀCIA DELS PATXOT

Un dels fets que més el va marcar va ser la seva pertinença a la família Patxot, tradició que ell mateix valorava a les seves memòries com “la deixa honorable dels meus avantpassats”. A la mateixa obra, Patxot explica la presència destacada de la P en el seu logotip i com n’era de feixuc el fet de sentir-se el darrer portador del cognom. La família Patxot tenia llarga tradició a Sant Feliu de Guíxols. Segons Lluís Esteva Cruañas² aquest llinatge està documentat des del segle XVIII i, abans de ser empresaris del suro, havien estat navegants. Es tractava de gent benestant i reconeguda i, segons era costum, participaven de manera més o menys directa en el govern local i ajudaven els menys afavorits contribuint a les institucions locals de beneficència. Generalment tenien un bon nivell cultural i els seus negocis els oferien la possibilitat de viatjar i d’estar al dia. En aquesta família, destaca Rafael Patxot i Ferrer, avi de Rafael Patxot i Jubert, un dels alcaldes més carismàtics i amb més autoritat que ha tingut la població. El fort caràcter de l’Avi Patxot el va fer protagonista de nombroses anècdotes³, algunes recollides pel mateix Rafael i d’altres publicades en clau d’humor al llibre *Ganxoneries* de Manel de l’Horta⁴ o al setmanari *L’Avi Muné* a principis dels anys vint. No va tenir por de comprometre’s i definir-se en moments delicats, com quan va fer la defensa del federal Pere Caymó després de la revolució de 1868⁵ malgrat les discrepàncies que havien tingut anteriorment ja que políticament tenien idees contràries. Quan els monjos benedictins va ser expulsats del Monestir de Sant Feliu de Guíxols l’any 1835, va procurar que poguessin marxar sense patir danys⁶. L’alcalde Patxot, amant del progrés i de la seva ciutat, va ser l’impulsor de l’elaboració del Pla Gallart (1858), primer pla d’ordenació de les comarques de Girona i va fomentar la instal·lació de l’enllumenat de gas (1882). Va promoure la construcció d’una escola elemental municipal (1859) i el retorn de la congregació del Cor de Maria per a la reorganització de la seva escola de nenes (1865). També havia promogut i participat en subscripcions per recollir fons per a causes com una epidèmia de còlera (1865) o els damnificats a causa d’un terratrèmol a Andalusia (1885).

Eusebi Patxot, pare de Rafael Patxot i Jubert, era un home dotat de gran sensibilitat i amb un gran talent per a la música. Va ser un pianista reconegut i també va dedicar-se a la beneficència exercint, per exemple, com a admi-

Signatura de Rafael Patxot en una carta enviada el 4 d’agost de 1909 per Rafael Patxot a Josep Roca, enginyer de la Companyia del Ferrocarril de Sant Feliu de Guíxols a Girona, sobre els pluviòmetres instal·lats a les estacions del tren. AMSFG. Fons Josep Roca Roca

2. Vegeu l’article de Lluís Esteva “Notícies històriques procedents dels llibres parroquials” al setmanari *Àncora* de Sant Feliu de Guíxols de 30 de maig de 1974.
3. Podeu consultar-les en línia a <http://www.soc-santfeliudeguixols.com/ll-avi-patxot>
4. Vegeu el comentari de Joan Torrent sobre el llibre *Ganxoneries* de Manel de l’Horta al setmanari *Àncora* de 7 de juny de 1962.
5. Podeu consultar “La revolució de 1868 en San Feliu de Guíxols” de Joan Torrent a *Àncora* de 23 d’octubre de 1969.
6. El mateix Patxot va escriure “Última contestación”, el 3 d’octubre de 1854, per replicar les acusacions del mestre Sr. Ramon Pi i explicar la seva actuació en defensa de la integritat dels monjos. Posteriorment, a principis dels anys seixanta, aquest episodi es comentaria en diversos articles publicats al setmanari *Àncora*.

La inclinació pel servei al bé comú, la passió per la cultura i el coneixement, la sensibilitat per la música, el seu amor per la família.... Les obligacions familiars, però, també li suposaren un trencament amb la seva vocació inicial: la ciència

nistrador de l'Hospital Municipal de Caritat des del març de 1880 fins que va morir, l'any 1893. L'Avi Patxot, havia estat un dels benefactors de l'hospital després de la constitució d'una junta d'auxilis a Barcelona, l'any 1855, amb l'objectiu de recollir finançament per a aquesta institució. Clara Jubert, mare de Rafael, va ser una de les principals promotores del nou Cementiri Municipal, construït al final del segle XIX, juntament amb altres com el marquès de Robert. Es tractava d'un equipament molt important des d'un punt de vista sanitari ja que les inhumacions es deixaven de fer al mateix nucli urbà, a l'interior i al cementiri de l'església parroquial. L'octubre de 1883 Clara Jubert va apadrinar la benedicció de la capella i la de la campana, batejada amb el nom de *Rafaela* a petició d'ella⁷.

Sembla clar que el seu avi i els seus pares van ser un referent per a Rafael al llarg de tota la seva vida. La inclinació pel servei al bé comú, la passió per la cultura i el coneixement, la sensibilitat per la música, el seu amor per la família.... Les obligacions familiars, però, també li suposaren un trencament amb la seva vocació inicial: la ciència. Quan, essent encara molt jove, va quedar orfe de mare i de pare, Rafael va haver d'abandonar els seus estudis per posar-se al capdavant de la família –tenia 5 germans més petits– i del negoci. Sembla que la fàbrica Patxot era la firma més antiga de la ciutat després de la fàbrica Batet⁸. Primer es va anomenar *Rafael Patxot* i, després *Patxot y Cia.*, que s'associaria amb H. Lochet de Reims. Rafael va dirigir la fàbrica en una època que els incidents amb els treballadors eren freqüents. Arran de la violència dels aldarulls produïts entre 1899 i 1900, va decidir el trasllat a Barcelona. L'any 1901 es va alliberar de la càrrega feixuga que li suposava l'empresa. Es van publicar diversos anuncis⁹ per arrendar la fàbrica, aleshores propietat de Francesc i Josep Patxot Jubert, que es descrivia de la manera següent: "composta de dos grans cossos d'edifici amb planta baixa i dos pisos, situada als carrers Creu, 5 i 7, i Sant Antoni 6, 8 i 10"¹⁰. Encara que la seva experiència com a empresari surer no va ser del tot positiva, l'any 1925, la Institució Patxot va finançar la publicació d'un vocabulari del suro i indústries derivades al XIII Butlletí de Dialectologia Catalana, de la Secció Filològica de l'IEC.

ESSÈNCIA "GANXONA"

La ciència i el mecenatge, àmbits en què destacà Rafael Patxot, tenen un lligam molt íntim amb Sant Feliu de Guíxols. Quan era tot just un infant, Ra-

7. Segons notícies publicades a *La Costa Brava* el 13 de febrer i el 19 de març de 1932.

8. Segons Ramiro Medir a *Historia del gremio corchero* (premiada per la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País al concurs de 1946, publicada el 1953). Obra comentada per Joan Torrent al setmanari *Àncora* de 22 de novembre de 1962.

9. Setmanari *Llevor* del mes de juliol de 1901.

10. Sabem que l'any 1867 Rafael Patxot i Ferrer havia comprat les cases número 5 i número 7 del carrer de la Creu, que anteriorment eren propietat de Josep Carbó. Aquesta informació apareix en una instància conservada a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, la qual fou presentada pel nou propietari el 15 d'octubre d'aquell any per demanar permís per enderrocar i reconstruir les façanes de les cases que acabava d'adquirir.

La seva faceta de mecenatge comença també a Sant Feliu de Guíxols i, precisament, amb obres de caire benèfic, com havia vist fer a la seva família i a la gent de la seva posició

fael i els seus amics ja eren uns experts observadors de la naturalesa¹¹. Van créixer entre els pescadors. Coneixien pam a pam el mar, la platja i les roques. Nedaven, pescaven i gaudien sentint el perill de les llevantades. Rafael Patxot, promotor d'una classificació dels núvols a nivell internacional, durant els seus jocs infantils havia classificat les onades amb els seus amics per predir-ne el desenllaç i preparar-se per rebre-les: "a força de cridòria arribàvem a una avinença respecte del seu pronòstic, que no era pas arbitrari, car hi teníem molta experiència guanyada a preu de mullenes". Essent adolescent, el seu interès se centraria en l'astronomia gràcies a la lectura del llibre *Astronomie populaire* de Camille Flammarion. Quan va haver d'abandonar els seus estudis, cercà el consol construint un observatori astronòmic al damunt de la seva casa al passeig del Mar. Encara que no era la seva intenció inicial, ben aviat completà l'equipament amb aparells per a les observacions meteorològiques¹². Des d'aquella cúpula va ser pioner en els mesuraments micromètrics d'estels, va fer aportacions fonamentals a la sistematització de la pluja a Catalunya i a l'estudi de la tramuntana i les seves velocitats màximes. Després del seu desmuntatge va promoure la recerca en meteorologia per obtenir una classificació internacional dels núvols. Per mitjà de la Fundació Concepció Rabell, va finançar la Secció Nefològica del Servei Meteorològic de Catalunya i l'edició de l'*Atles internacional dels núvols i dels estats del cel* (1935). No obstant això, mai no l'abandonà la frustració de no haver pogut dedicar-se plenament a la seva vocació científica. I, en relació amb els seus treballs, comentava a les seves memòries: "els oferesc al públic amb convenciment modest, ja que ningú, millor que jo mateix, sap la grossa diferència que hi ha entre el que són esdevingudes les meves tasques i çò que, un jorn, jo pretenia que haguessin estat".

Logotip de Rafael Patxot i Jubert, ell mateix explica a les seves memòries *Guaitant enrera*: "La P enlairada és la tradició del nom de família que porto, deixa honorable dels meus avantpassats i, com que acaba directament amb mi, jo mantinc arborada la nostra ensenya per tal d'enfonsar-me amb ella, en la posta de la meua vida, tal com pertoca al bon mariner. La doble creu, diu amb unció la punyent enyorança de les dues filles traspassades en la flor de juvenesa. El peix, representa la transfiguració del nostre nom de família: peix, peixot, paixot, Patxot. El cel estelat ho empara tot en la radiant serenor on té acolliment el meu ésser, sempre que vol defugir les foscos i els solatges terrors."

11. Ell mateix ho explica a "Marinesques d'infants" publicat l'any 1936 a la revista *Claror*.
12. També hi ha notícia, a partir de dues cartes que va enviar l'any 1909 a Josep Roca (enginyer de la Companyia del Tren de Sant Feliu de Guíxols), que va fer instal·lar pluviòmetres, com a mínim, a les estacions de Llagostera i Girona.
13. Des del 1921, la Fundació Concepció Rabell organitzà també uns concursos musicals.
14. *Baix Empordà* de 5 de desembre de 1920.
15. *L'Avi Muné* d'1 de gener de 1921.
16. *L'Avi Muné* de 9 de desembre de 1922.

La seva faceta de mecenatge comença també a Sant Feliu de Guíxols i, precisament, amb obres de caire benèfic, com havia vist fer a la seva família i a

Ni el seu pensament ni les seves accions no tenen sentit si no es relacionen amb el context social, cultural, polític que va viure; amb la seva família, el lloc on va néixer i on va viure fins a la seva joventut, els centres on s'educà

la gent de la seva posició. Aquest tipus d'ajudes les va començar a establir per a persones d'aquesta ciutat arran de la mort de Montserrat, la seva filla gran, produïda a mitjan mes de febrer de 1919. El març següent, Rafael i Lluïsa van instituir la Fundació Montserrat Patxot i Rabell. I és a la nostra ciutat, on creà la Fundació Clara Jubert, dedicada a la seva mare. Les dues institucions que va fundar a Sant Feliu són especialment significatives en la seva trajectòria vital, la primera neix del dolor de la pèrdua més colpidora que havia patit fins aleshores; la segona era en homenatge a la seva mare. Com a mecenes de la cultura catalana va fomentar principalment la recerca en la història i el folklorisme. Per descomptat, en les campanyes que es van organitzar per recollir dades per a l'Estudi de la Masia Catalana i per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, es va tenir en compte la Vall d'Aro i Sant Feliu de Guíxols. Però és en el mecenatge musical on es retroba de manera especial amb la seva ciutat natal. L'any 1919 va crear els Premis Musicals Eusebi Patxot i Llagustera dedicats al seu pare¹³. Juli Garreta formà part del jurat de la primera edició d'aquest concurs¹⁴ i fou premiat en dues ocasions: primer, per un recull de quatre sardanes per a cobla empordanesa (*Juny, Pastoral, Somnis i Recordant*)¹⁵; posteriorment, per la *Sonata en do menor per a piano*, dedicada a Marià Vinyas¹⁶.

Rafael Patxot és un personatge d'un abast tan gran que és difícil de definir i, encara més, de transmetre. No obstant això, ni el seu pensament ni les seves accions no tenen sentit sinó es relacionen amb el context social, cultural, polític que va viure; amb la seva família, el lloc on va néixer i on va viure fins a la seva joventut, els centres on s'educà. Rafael Patxot personifica la manera de fer dels industrials surers de Sant Feliu de Guíxols, que alhora és també la de la burgesia catalana dels segles XIX i XX, una classe social benestant i conservadora, culta i oberta a Europa i al món, que estava al dia del progrés i sentia estimació per la identitat catalana. La tenacitat i el perfeccionisme de Rafael Patxot el convertiren en un dels seus màxims representants. Com recorda la seva néta Núria al llibre *Rafael Patxot i Jubert. Une vie de tramontane* una de les màximes del seu avi va ser "Pren-te la mida o sàpigues fins on arribes i, mentre ho deia, amb la mà dreta feia el gest de mesurar-se el pit. Em resulta evident que per a l'avi aquella reflexió fou una de les metes i un dels mitjans que van orientar la seva vida".

M. À. Suquet Fontana

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

BIBLIOGRAFIA

CASTELLET I SOLANAS, Manuel. *Rigor científic, catalanitat indefallent: Rafael Patxot i Jubert (1872-1964)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2014 (Publicacions de la Presidència, 40).

DÉLETRA-CARRERAS PATXOT, Núria. *Rafael Patxot i Jubert. Une vie de tramontane*. Lausanne, 2008.

MALUQUER I SOSTRES, Joaquim. *Rafael Patxot i Jubert. Mecenes i científic*. Barcelona: Editorial Pòrtic, 1994 (Vides i Memòries, 10).

MASSOT I MUNTANER, Josep. *Rafael Patxot i Jubert. El savi, el mecenes, el patriota*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014.

DOCUMENTACIÓ

Fons de la Fundació Montserrat Rabell i Patxot, Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols. Vegeu la descripció del conjunt documental a http://www.guixols.cat/files/arxiu_guixols_fundacio_montserrat_patxot_rabell.pdf [Consulta feta el 30 de setembre de 1914]

Fons de la Fundació Clara Jubert de Patxot, Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols. Vegeu la descripció del conjunt documental a http://www.guixols.cat/files/arxiu_guixols_fundacio_clara_jubert_patxot.pdf

Vist per la **CIÈNCIA** UN GUIXOLENC PIONER DE LA METEOROLOGIA. Una de les facetes més rellevants de Rafael Patxot va ser la seva dedicació a l'astronomia i, en especial, a la meteorologia. Tot i que no hi treballà com a professional, contribuï de manera decisiva al seu desenvolupament a l'Estat espanyol i a Europa. Diu Joaquim Maluquer, en la biografia de l'any 1994: "La primera manifestació externa de la personalitat del jove Patxot fou la científica. Gosaria afirmar que, malgrat les seves nombroses, variades i reeixides realitzacions, la seva vocació primera –i primordial– fou la de l'observador de la natura, doblat de matemàtic, amb l'afegit del pensador que corona l'edifici mental."

La magnitud de l'aportació de Rafael Patxot a la cultura catalana com a mecenes, sovint amaga la seva importància com a científic. La vocació de Rafael Patxot per l'astronomia va despertar-se durant l'adolescència, quan li van regalar el llibre *Astronomie populaire* de Camille Flammarion durant un viatge de negocis a Reims, on anava amb el seu pare a vendre taps per a xampany. La seva dedicació a la ciència ben aviat va ser estroncada a causa de la mort, primer de la seva mare i després del seu pare. Rafael, que estudiava a Anglaterra, va haver de deixar la universitat per posar-se al capdavant de la fàbrica de suro i ocupar-se dels seus germans petits. L'any 1894 es va casar amb Lluïsa Rabell, amb qui va tenir tres filles. Malgrat la seva nova vida, Patxot no oblidava la seva vocació i, l'any 1896, va fer muntar l'Observatori Astronòmic Català al damunt de la seva casa, al passeig del Mar de Sant Feliu de Guíxols. Inicialment va adquirir l'instrumental per a l'observació dels astres, però tot seguit també incorporà els instruments per a les observacions meteorològiques (baròmetre, psicròmetre, anemòmetre, termòmetre i pluviòmetre), a les quals s'acabà dedicant amb més intensitat.

A l'observatori de Sant Feliu de Guíxols es va estudiar la pressió atmosfèrica, la temperatura, la tensió del vapor d'aigua, la humitat, les pluges, el vent i els núvols

Pel que fa a l'astronomia, entre les observacions dutes a terme des de l'Observatori Català cal destacar una bona part d'un catàleg de 156 estels dobles, resultat de 729 observacions d'angles de posició i 567 de distàncies angulars, així com nombroses observacions planetàries (Mart, Júpiter i Saturn principalment) de les quals cal destacar un interessant planisferi de Mart fet per Josep Comas, el qual participà en les aportacions més destacades que es van fer des d'aquest centre. Rafael Patxot –que començava a decantar-se per la meteorologia– el va contractar com a responsable de l'observatori astronòmic. Comas adquirí popularitat arran de la publicació quinzenal d'una columna al diari *La Vanguardia* des de 1893. L'any 1896 Eduard Fontserè va començar a impartir uns cursos d'astronomia a la Real Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona que va repetir durant uns anys. Josep Comas hi assistí, així com Salvador Raichich¹. En aquesta època Barcelona va esdevenir un referent en el món de l'astronomia. Hi van contribuir els eclipsis totals de sol dels anys 1900 i 1905 i el pas del cometa Halley el 1910. Comas s'instal·là a Sant Feliu de Guíxols l'any 1889 i hi treballà regularment fins a l'any 1897, quan la seva tasca docent a la Facultat de Ciències va fer minvar la seva dedicació. No obstant això, no va plegar del tot fins a l'any 1899 que es casà amb la germana de Rafael Patxot i es traslladà a Barcelona on creà el seu propi observatori, Villa Urània².

1. Va néixer a Londres el 1869 i amb deu anys es traslladà a Begur. Va ser músic i astrònom i va impulsar l'any 1910 la constitució de la Societat Astronòmica de Barcelona amb la qual va col·laborar Rafael Patxot.

2. Segons explica Josep M. Oliver a la seva conferència "Rafael Patxot cinquanta anys després", citada a la bibliografia.

A dalt, vista de l'observatori de Rafael Patxot amb els aparells per a observacions meteorològiques. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez. (Autor: desconegut)

A sota, vista de l'Observatori Astronòmic Català durant el seu desmuntatge l'any 1912. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges. (Autor: desconegut)

Pel que fa a la meteorologia, a l'observatori de Sant Feliu de Guíxols es va estudiar la pressió atmosfèrica, la temperatura, la tensió del vapor d'aigua, la humitat, les pluges, el vent i els núvols. El més complex d'estudiar van ser els vents. Patxot i els seus col·laboradors –Pelegrí Blasco, Josep Bruguera i Josep Geli–, anotaven diàriament les dades enregistrades pels aparells i feien observacions diàries dels tipus i moviments dels núvols. Des d'aquest observatori, Rafael Patxot, va dirigir també la Xarxa Pluviomètrica de Catalunya, de la qual es parlarà més endavant.

La meteorologia com a ciència de l'observació –molt semblant a l'astronomia– va néixer al llarg del segle XIX i resultava clarament diferent de les ciències de laboratori com la física o la química. Anteriorment, el coneixement del temps es basava en la tradició oral i l'experiència bastida al llarg de generacions, especialment en l'àmbit rural, la navegació i la pesca. Fins al segle XIX tan sols s'anotaven els fenòmens excepcionals com les inundacions o temporals, per contra, l'aplicació de metodologia científica procurà la recollida sistemàtica de dades. De fet, es considera que la ciència meteorològica va néixer arran del congrés de Brussel·les de 1853 i dels que posteriorment es farien a Viena i París. A mitjan segle XIX, a Espanya, es va començar a constituir una xarxa d'observatoris meteorològics situats en instituts i universitats i coordinats pel Real Observatorio de Madrid, fundat oficialment l'any 1785. A Catalunya, des dels anys vuitanta del segle XIX ja es publicaven

Detall d'una carta enviada el 4 d'agost de 1909 per Rafael Patxot a Josep Roca, enginyer de la Companyia del Ferrocarril de Sant Feliu de Guíxols a Girona, sobre els pluviòmetres instal·lats a les estacions del tren. AMSFG. Fons Josep Roca Roca

R. PATXOT I JUBERT
OBSERVATORI CATALÀ
SANT FELIU DE GUÍXOLS

Carta 4/ VIII/ 09

Am bon Jofre Roca, enginyer

St. Feliu de Guíxols

Precau to: Abant de tot, desitjo que aquesta com-
panyia se fa no hagi sofert gaire del rebrot que me
va a veure en esta horda

A l'Estat espanyol, tan sols funcionava la xarxa dirigida per Rafael Patxot, ja que l'Observatori Central Meteorològic de Madrid no va començar a comunicar les directrius per a la creació d'una xarxa fins a l'any 1911

observacions meteorològiques a *La Vanguardia* i a la *Revista de Gerona*. A Girona, des d'un inici l'observatori se situà a l'Institut de Girona; a Barcelona, l'observatori s'ubicà a la Universitat de Barcelona l'any 1892. L'any 1896 Hermenegildo Gorrià, director de la Granja Experimental de la Diputació de Barcelona va promoure la creació d'una xarxa meteorològica catalana, la Red Meteorológica de Cataluña y Baleares, vinculada amb l'agricultura. En la constitució d'aquesta xarxa hi van participar els observatoris que ja existien en molts centres d'ensenyament i també els que havien estat creats en l'àmbit privat. Malgrat tot, sembla que l'any 1902 la xarxa ja no funcionava per manca de suport institucional. Recordem que precisament va ser l'any 1896 que Patxot va crear el seu propi observatori i que aquell mateix any, també va organitzar la Xarxa Pluviomètrica de Catalunya juntament amb Eduard Fontserè. Aquesta xarxa va arribar a tenir 140 observadors proveïts amb pluviòmetres repartits per tot Catalunya que comunicaven mensualment els seus registres sobre la pluja³. Llavors, a l'Estat espanyol, tan sols funcionava la xarxa dirigida per Rafael Patxot, ja que l'Observatori Central Meteorològic de Madrid no va començar a comunicar les directrius per a la creació d'una xarxa fins a l'any 1911⁴.

També tenim notícia que va fer instal·lar pluviòmetres, com a mínim, a les estacions de Llagostera i Girona de la Companyia del Tren de Sant Feliu de Guíxols (inaugurada el 1892), segurament des de l'any 1896. Al fons de l'enginyer de la companyia, Josep Roca i Roca, dipositat a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols hi ha dues cartes amb el paper oficial de l'Observatori Català enviades per Rafael Patxot des de Barcelona. En la carta de l'11 de juliol de 1909 sol·licitava la substitució dels pluviòmetres antics per uns de més capacitat que no sobreeixissin en cas d'aiguats. El contacte per fer el canvi era Pelegrí Blasco i els aparells antics els volia destinar a la conca del Segre, menys plujosa. Aquest canvi va ser motivat, precisament, per l'aiguat de l'any 1908. En la segona carta, del 4 d'agost del mateix any, Patxot s'interessava per saber si els pluviòmetres havien patit desperfectes a causa dels aldarulls de la Setmana Tràgica (25 de juliol al 2 d'agost) i donava instruccions per tal que els encarregats dels pluviòmetres els supervisessin més d'un cop al dia en cas de pluges extraordinàries.

A banda de la recollida de dades, en el seu vessant com a científic, Patxot fou un destacat comunicador, cosa que el va convertir en una persona reconeguda. El 25 de maig de 1903 Rafael Patxot fou escollit vicepresident de la Secció de Ciències Exactes i Naturals de l'Ateneu Barcelonès. Entre els

Logotip de l'Observatori Astronòmic Català.
Extret de: Patxot, Rafael. *Adéu a Catalunya*.
Guaítant enrera. Ginebra, 1952. AMSFG. Biblioteca (Reg 4288)

3. Segons FULLOLA, Josep M.; FULLOLA, Montserrat i OLIVER, Josep M. "Apunt biogràfic de Salvador Raurich" (vegeu la bibliografia).
4. Segons el setmanari *Baix Empordà* de 16 d'abril de 1911, Eduard Fontserè ho va comentar en una reunió de la Societat Astronòmica de Barcelona quan els van ser comunicades les directrius des de Madrid.

anys 1902 i 1904, realitzà nombroses conferències, especialment en el marc del Centre Català de Sant Feliu de Guíxols que, a més de la seva activitat política, també organitzava vetllades culturals. Rafael Patxot hi tenia un paper molt actiu, ja que era reconegut per la seva tasca científica però també per les seves aptituds literàries. La seva conferència "El sistema planetari", que acompanyà amb la projecció de nombroses fotografies dels diferents astres, algunes preses des de l'Observatori Català, va aixecar una gran expectació. És especialment interessant la xerrada "Les dones i l'astronomia" que va fer el 7 de maig de 1904 durant una vetllada en la qual també es va fer lectura de poemes i on participà Joan Maragall. El contingut de la conferència va ser publicat a *Llevor* els dies 22 i 29 de maig i 12 de juny. En el seu discurs repassava el paper que havien tingut les dones en aquesta branca de la ciència des de l'antiguitat i com, en algunes ocasions, havien estat menystingudes a causa de la seva condició femenina pels seus col·legues masculins. Encara que hi ha referències a alguns personatges de la mitologia, com la mateixa Urània, no deixa de sorprendre que en aquesta època un home es plantegi el paper de les dones en l'àmbit científic.

El mateix mes de maig de 1904 s'anuncia que la revista *Universitat Catalana* publicarà el treball de Rafael Patxot "Introducció a la climatologia de Sant Feliu de Guíxols". En el setmanari *Llevor* durant els anys 1904 i 1905 es publiquen diversos articles de Rafael Patxot amb les dades meteorològiques preses des de l'Observatori Català a Sant Feliu de Guíxols, publicades també a *Universitat Catalana*. L'any 1905 va publicar diversos escrits al mateix setmanari anunciant l'eclipsi solar i donant instruccions per a la seva observació. Entre els anys 1904 i 1910, Patxot col·laborà amb la *Il·lustració Catalana*, publicant cap a una trentena d'articles de divulgació astronòmica, meteorologia i excursionisme.

L'any 1908 Rafael Patxot va publicar *Meteorologia catalana* (1908), amb les observacions realitzades durant el període 1896-1905. En l'obra, però, a més de fer la transcripció de les dades meteorològiques diàries i l'estudi de la climatologia local, inclou també un estudi pluviomètric realitzat amb totes les sèries actives que Patxot localitza al Principat, a la Catalunya del Nord i les illes Balears a finals del segle XIX.

L'any 1910 es va crear la Societat Astronòmica de Barcelona (SAB), impulsada per un grup d'aficionats encapçalat per Salvador Raurich. Eduard

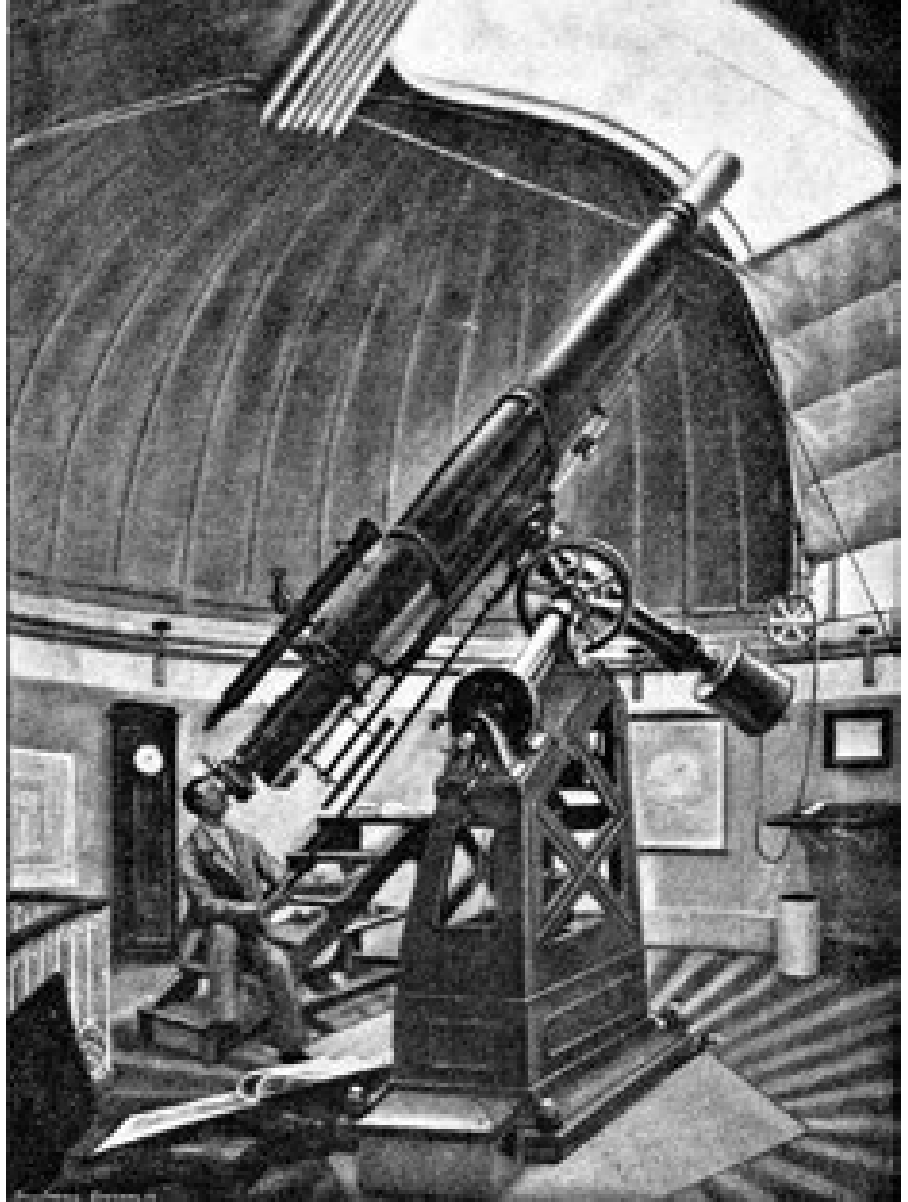
Fontserè en fou un membre destacat i va proposar la creació d'una xarxa pluviomètrica. Ens consta que Rafael Patxot va col·laborar amb aquesta societat, ja que entre la seva documentació hi ha fulls d'observacions pluviomètriques fetes per Rafael Patxot, entre d'altres realitzades entre 1911 i 1914. El fons de la SAB es troba dins de la documentació del Servei Meteorològic de Catalunya, actualment dipositat a l'Institut Cartogràfic de Catalunya. Recordem que Patxot es va traslladar a viure a Barcelona entre 1901 i 1902, arran dels incidents ocorreguts entre els anys 1899 i 1900 amb els treballadors de les fàbriques de suro. L'observatori de Sant Feliu de Guíxols va funcionar fins a l'any 1912 ja que, en morir el seu sogre Rafael Rabell, Patxot es posà al capdavant dels seus negocis, dels quals ja havia estat apoderat des de 1894. Rafael Patxot va fer desmuntar l'observatori⁵ i va distribuir les peces i l'instrumental entre l'Abadia de Montserrat i la SAB, que, a més dels aparells astronòmics i la cúpula, es va fer càrrec de la Xarxa Pluviomètrica de Catalunya l'any 1913⁶. El 1912, Patxot va publicar *La pluviometria catalana* (1912), observacions del període 1906-1910. Aquell mateix any la SAB va organitzar l'Exposició Internacional d'Estudis Lunars, al paranimf de la Universitat de Barcelona. En aquella exposició el telescopi de Rafael Patxot hi ocupà un paper destacat. La intenció de la societat era muntar l'observatori al parc de la Ciutadella de Barcelona i així ho havia acordat amb l'Ajuntament. No obstant això, com que no arribava la subvenció pactada, l'any 1918 transferí el material a la Universitat de Barcelona, que instal·là el telescopi a la teulada del xamfrà entre els carrers Balmes i Diputació, on encara ara es troba.

La SAB va seguir en funcionament fins a l'any 1921, que va ser dissolta per la manca de socis i la precarietat econòmica. En aquell moment tenia 224 estacions que van ser transferides a la Mancomunitat de Catalunya, que aquell mateix any va fundar el Servei Meteorològic de Catalunya (SMC) amb el suport de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), que va proposar Eduard Fontserè com a director. La Mancomunitat ja havia aprovat oficialment la creació del SMC l'any 1919. El precedent immediat havia estat la creació de l'Estació Aerològica de Barcelona, l'any 1913, promoguda també per l'IEC i Eduard Fontserè i vinculada a la realització de vols amb aeronaus.

Rafael Patxot col·laborà amb el Servei Meteorològic de Catalunya aportant dades i també finançament econòmic. Per una banda, Rafael Patxot facilità al SMC les dades obtingudes per mitjà de les observacions realitzades entre 1896 i 1912 a l'Observatori Astronòmic Català de Sant Feliu de Guíxols (les quals es conserven encara dins la documentació del SMC). Per una altra banda, també hi col·laborà per mitjà de la Fundació Concepció Rabell finançant la Secció d'Estudis Nefològics del SMC i fent-se càrrec de l'edició de *l'Atlas elemental dels núvols* d'Eduard Fontserè (1925). Arran d'aquests treballs la Fundació Concepció Rabell aportà al SMC un conjunt de 4.063 clixés foto-

Retrat de Rafael Patxot fet per un retratista de Reims, França. AMSFG. Fons Família Patxot. (Autor: A. Bordèria)

5. La donació la va formalitzar la tardor de l'any 1911 però el desmuntatge no es va realitzar fins al setembre de l'any següent. Segons Josep M. Oliver a la conferència abans citada, el seu cunyat Josep Comas va manifestar el seu enuig per la donació a "l'entitat rival".
6. Segons explica Josep M. Oliver a la mateixa conferència, en aquell moment, la xarxa tenia 64 estacions distribuïdes a Catalunya, València, Balears i Barcelona.

gràfics negatius i 1.675 clixés fotogramètrics negatius de núvols, nombrosos positius i quaderns i fulls amb observacions.

A banda d'aquesta col·laboració, sembla que Rafael Patxot no va abandonar la seva tasca a Sant Feliu de Guíxols, amb l'ajuda dels seus col·laboradors, devia mantenir alguns aparells per a observacions meteorològiques. Quan Rafael Patxot s'instal·là a Barcelona, per tal de prosseguir amb les observacions, cap a l'any 1901 la família Bonal s'instal·là en la casa pairal dels Patxot, on va viure fins que es van fer les obres de 1917⁸. Les tasques van prosseguir, ja que l'any 1923 va publicar dos llibres més: *Segon estudi de la pluja a Sant Feliu de Guíxols* (1923), observacions del període 1895-1923; i *Contribució a l'estudi dels corrents atmosfèrics mitgers* (1923).

A partir de l'any 1926 va ser la Institució Patxot qui va continuar amb les línies d'actuació empreses per la Fundació Concepció Rabell. L'any 1930, va subvencionar el SMC per a la publicació de *l'Atlas pluviomètric de Catalunya*, elaborat per Joaquim Febrer (premiat l'any 1925 en els concursos patrocinats pel mateix Patxot i organitzats per la Biblioteca de Catalunya). El mateix any la Institució també es va fer càrrec de l'edició de *l'Atlas internacional dels núvols i dels estats del cel* (1935), que és la publicació més rellevant a causa del seu ressò internacional. Aquesta obra havia de ser editada per l'Organització Meteorològica Internacional (OMI), però no tenien recursos per fer-ho. Rafael Patxot va pagar-ne l'edició a condició que es fes en quatre idiomes: anglès, alemany, francès i català.

Gravat que representa Rafael Patxot a l'interior de la cúpula de l'Observatori Astronòmic Català de Sant Feliu de Guíxols. Extret de: Patxot, Rafael. *Observacions de Sant Feliu de Guíxols. Resultats del 1896 (parcial) al 1905*. Barcelona: L'Avenç, 1908. AMSFG. Biblioteca (Reg 2050)

7. El pluviòmetre de l'Observatori Català, per exemple, fou instal·lat al Casino dels Nois.
8. Segons explica Lluís Esteve a "Rafael Patxot i Jubert" dins la secció Guixolencs Il·lustres de *Quaderns d'Informació Municipal* del 10 de juliol de 1979, p. 6 i 7.

El Servei Meteorològic de Catalunya va ser el projecte amb més ressò internacional dels que va promoure la Mancomunitat de Catalunya, gràcies al prestigi d'Eduard Fontserè i també al suport i col·laboració de Rafael Patxot

El Servei Meteorològic de Catalunya va ser el projecte amb més ressò internacional dels que va promoure la Mancomunitat de Catalunya, gràcies al prestigi d'Eduard Fontserè i també al suport i col·laboració de Rafael Patxot. L'any 1934 va estar a punt de desaparèixer ja que es va considerar que la seva presència en l'Organització Meteorològica Internacional representava un abús de la Generalitat en les seves atribucions. El 29 de gener de 1939, un escamot de soldats encapçalats per Adolfo Martín Beloso, tinent meteoròleg, van prendre possessió del SMC per ordre de la Jefatura del Servicio Meteorológico Nacional. Van destruir les instal·lacions i van vendre el material que hi havia a un drapaire. L'endemà hi van tornar per reclamar la documentació de la Secció Nefològica, que era propietat de Rafael Patxot perquè l'havia sufragat per mitjà de la Fundació Concepció Rabell. Per protegir el material durant els bombardeigs, Patxot l'havia fet traslladar a l'Observatori Fabra i pocs dies abans de la caiguda de Barcelona en va fer donació a l'OMI. Però Beloso va obligar Fontserè a anar a buscar el material i se'l van endur a Madrid. Patxot va denunciar aquest fet en una carta a l'OMI, publicada a Friburg l'any 1948, i va reviure l'amargor d'aquell robatori en escriure les seves memòries *Guaitant enrera*. Malgrat tot, la tenacitat de Rafael Patxot el va motivar per patrocinar la publicació per part de l'Institut d'Estudis Catalans, l'any 1950, de l'obra d'Eduard Fontserè *La tramuntana empordanesa i el mestral del golf de Sant Jordi*. Fontserè va acabar el seu estudi l'any 1945 tan sols amb la documentació que havia quedat en el seu arxiu particular. Una part de la documentació que s'havia perdut provenia dels treballs realitzats a l'Observatori Patxot. L'any 1983 el Servicio Meteorológico Nacional va tornar aquest material (225 lots de documentació), que va ser dipositat a la Cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya. Les males condicions d'emmagatzematge que va patir la documentació durant anys en van provocar la pèrdua d'una bona part. L'any 1996 la Generalitat de Catalunya crearia novament el Servei de Meteorologia de Catalunya que, l'any 2001, esdevindria Servei Meteorològic de Catalunya. Aquesta institució, per tant, representa la continuació d'un projecte pioner a Catalunya i al món i que va comptar amb el suport decisiu i incondicional de Rafael Patxot i Jubert.

M. À. Suquet Fontana

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

BIBLIOGRAFIA

- BAIG i ALEU, Marià. "Els inicis de la meteorologia catalana: el Servei Meteorològic de Catalunya i els seus fons documentals històrics (1870-1939)" a *Revista de Física*; vol. 4: núm. 5: 2n semestre de 2008. Disponible en línia a Researchgate: [http://www.researchgate.net/publication/29495512_Els_inicis_de_la_meteorologia_catalana_el_Servei_Meteorolgc_de_Catalunya_i_els_seus_fons_documentals_histrics_\(1870-1939\)](http://www.researchgate.net/publication/29495512_Els_inicis_de_la_meteorologia_catalana_el_Servei_Meteorolgc_de_Catalunya_i_els_seus_fons_documentals_histrics_(1870-1939)) [Consulta: febrer de 2014]
- FULLOLA, Josep M.; FULLOLA, Montserrat i OLIVER, Josep M. "Apunt biogràfic de Salvador Raurich" a *Tratado de astronomía práctica para el aficionado*, editat per l'Agrupació Astronòmica de Sabadell el setembre de 2009.
- "Observatori Català" basat en el llibre de Josep M. Oliver, *Historia de la astronomía amateur en España*, editat per Equipo Sirius l'any 2009 a <http://astrogea.org/ipa/galeria/obscatala/> [Consulta: febrer de 2014]
- OLIVER, Josep M. "Rafael Patxot cinquanta anys després", conferència pronunciada dins del cicle 2013-2014 organitzat per la Societat Astronòmica de Sabadell a http://universpatxot.diba.cat/sites/universpatxot.diba.cat/files/conferencia_patxot_jmoliver-4.pdf [consulta de 30 de setembre de 2014]
- "Recordant Rafael Patxot i Jubert (1872-1964)" a <http://bloc.meteo.cat/lany-patxot/> [Consulta: febrer de 2014]
- "75 anys del tancament del 1r servei meteorològic de Catalunya" a <http://bloc.meteo.cat/75-anys-del-tancament-del-1r-servei-meteorologic-de-catalunya/> [Consulta: febrer de 2014]

Vist pel **PROGRÉS** UN ACTIVISTA DE CAP A PEUS. “Els nostres burgesos ja corrien el món, de punta a punta, pels mateixos anys que la gairebé totalitat d’Espanya, a penes sortida del caos fratricida vuitcentista, i a la vetlla de caure en els darrers desastres colonials, abandonava peresosament les antigues i sotraguejades diligències per enfilarse amb desconfiança als primers ferrocarrils” [...] “Sant Feliu, en canvi, ha plasmat un estol d’esperits que són d’una mena ben diferent. Per dir-ho en un mot, diré que tots ciutadegen. L’astrònom Patxot, l’erudit Cases, el sensitiu i musical Salvador Albert (fill de Palamós, però pastat i fet a Sant Feliu), i el més curiós de tots, Juli Garreta, es caracteritzen pel fet de ser en el fons plantes de cultura, més que plantes silvestres; flors essencialment burgeses, i no pas pageses” Agustí Calvet, *Gaziel Sant Feliu de la Costa Brava*¹

És molt significativa i, també, pròpia d’un guixolenc benestant la seva implicació, l’any 1892, en la inauguració de la Companyia del Tren de Sant Feliu de Guíxols a Girona

En aquests fragments Gaziel retrata el tarannà dels burgesos catalans del nou-cents en general i, en concret, el dels guixolencs, entre els quals destaca Rafael Patxot, juntament amb d’altres. Aquest article intentarà exposar l’abast i la diversitat de les iniciatives que va emprendre a la seva ciutat natal i com va continuar-hi vinculat després del seu trasllat a Barcelona. Les actuacions públiques de Rafael Patxot ja comencen a aparèixer com a notícia a la premsa local des de l’any 1889, quan va deixar els seus estudis a l’estranger per tornar a Sant Feliu arran de la mort de la mare. Aquell mateix any, per celebrar el seu aniversari, va pagar un concert de sardanes al davant de casa seva. És molt significativa i, també, pròpia d’un guixolenc benestant la seva implicació, l’any 1892, en la inauguració de la Companyia del Tren de Sant Feliu de Guíxols a Girona, de la qual formà part des de la creació de la societat el 15 d’abril de 1889². El mes d’abril Rafael Patxot va participar en el primer viatge del tren fins a Girona per anar a buscar els vagons, encara que la línia no es va inaugurar oficialment fins al 30 de juny. També va ser vocal de la Comissió Organitzadora de l’Exposició de Belles Arts que es va fer amb motiu de l’obertura de la línia. El dia de la inauguració de la mostra, el 3 de juliol, va desfilar amb la Comissió Executiva, juntament amb la Comissió Organitzadora i la Corporació Municipal, precedides per la coral Avant i l’orquestra Garreta. Rafael Patxot hi va exposar diverses fotografies. També és una bona mostra de la seva notorietat a Sant Feliu de Guíxols el gest que va tenir l’octubre de 1892 en convidar l’Orfeó Gesòria a esmorzar per felicitar-los pel premi obtingut en el concurs d’orfeons organitzat a Barcelona amb motiu de la commemoració del quart centenari del descobriment d’Amèrica. L’Orfeó li va correspondre interpretant dues peces per a ell³.

Rafael Patxot tenia relació amb Barcelona abans del seu canvi de residència, probablement a conseqüència del seu matrimoni amb Lluïsa l’any 1894. Per exemple, va ser delegat del Centre Excursionista de Catalunya (CEC) a Sant Feliu de Guíxols, juntament amb Sebastià Andreu i Agustí Casas. Amb aquest darrer, hi va mantenir una estreta amistat i hi va coincidir en nombroses ocasions, ja que van formar part de les mateixes entitats i van compartir projectes. El 28 i el 29 de juny de 1896 van ser els amfitrions d’una excursió del CEC a Sant Feliu de Guíxols i Tossa de Mar⁴. En aquesta ocasió es van fer visites a la Cova d’en Daina de Romanyà de la Selva, el descobriment de la qual Casas havia presentat el juny de 1894; la Porta Ferrada del monestir guixolenc i l’Observatori Astronòmic Català.

A l’altra pàgina, a dalt, casa Patxot al passeig del Mar l’any 1889. AMSFG. Col·lecció Municipal d’Imatges. (Autor: Jaume Bertran)

A sota, Rafael Patxot, a la dreta de la imatge, durant el primer viatge que va realitzar el tren de Sant Feliu de Guíxols l’any 1892. AMSFG. Col·lecció Espuñá-Ibáñez. (Autor: desconegut)

1. Cita de l’obra (Editorial Aedos, Barcelona, 1963, p. 74-76) proposada per Francesc Aicart a *Agustí Casas i Vinyas i Rafael Patxot i Jubert: punts de trobada en dues trajectòries vitals paral·leles. A la memòria de Rosa Maria Massegosa i Perxés (1974-2006), investigadora de l’obra de Rafael Patxot*, projecte presentat a la XIII Trobada d’Història de la Ciència i de la Tècnica realitzada a Sant Feliu de Guíxols el setembre de 2014.
2. “Del tren de Sant Feliu de Guíxols, memòries d’un ferroviari” publicat a *Àncora*, de 6 d’abril de 1989.
3. *La Costa Brava*, el 25 de juliol de l’any 1931.
4. Els punts de trobada entre els dos personatges han estat recollits per Francesc Aicart a la comunicació abans citada, on es fa referència al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 21, abril-juny, 1896, p.140-141, on es publica una crònica detallada d’aquesta excursió.

És molt rellevant la vinculació de Rafael Patxot amb el Centre Català de Sant Feliu de Guíxols, de la qual es comencen a publicar notícies al setmanari *Llevor*⁵ –afí a l'entitat– des de l'any 1902, coincidint amb el seu trasllat a Barcelona⁶. El Centre Català fou creat el 1899 i el juliol de 1901 es va adherir a Unió Catalanista, partit promogut per Enric Prat de la Riba amb l'objectiu d'aplegar tots els catalanistes independentment de les seves idees polítiques⁷. Rafael Patxot va ser vicepresident del Centre fins al 16 de novembre de 1902, que va ser escollit tresorer de la Junta Permanent d'Unió Catalanista, càrrec que va exercir fins al novembre de 1904, que es renovà la Junta.

A dalt, volta de l'Ametller a finals del segle XIX. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: desconegut)

A sota, vista del passeig del Mar cap al 1900. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: desconegut)

5. Disponible en xarxa al cercador de premsa digitalitzada de la Generalitat de Catalunya a <http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/#top>.
6. Aquest aspecte s'ha documentat a partir de les notícies publicades al setmanari local *Llevor*.
7. El 14 de desembre de l'any 1902 Patxot publicava una carta oberta a Manel Folguera, a *Llevor*, on es definia a favor de la unitat dels catalanistes.

La participació de Rafael Patxot en les activitats públiques d'aquest partit manifestaven la seva vinculació amb Sant Feliu de Guíxols, ja que era el representant del Centre a Barcelona, alhora que el feien present en la vida social i cultural de la nostra ciutat, malgrat que aleshores ja no hi residia.

La participació de Rafael Patxot en les activitats públiques d'aquest partit manifestaven la seva vinculació amb Sant Feliu de Guíxols, ja que era el representant del Centre a Barcelona, alhora que el feien present en la vida social i cultural de la nostra ciutat, malgrat que aleshores ja no hi residia. L'abril de 1902, Rafael Patxot anà als funerals del Dr. Robert, president de la Lliga Regionalista, en representació del Centre Català de Sant Feliu de Guíxols. El mes següent, el diari *Llevor* obria una subscripció per finançar un monument al Dr. Robert. Rafael Patxot i Joan Casas, president del Centre Català i de la Companyia del Tren de Sant Feliu de Guíxols, encapçalaven la llista amb les dues majors aportacions⁸. El 29 de març de 1903, va assistir com a representant del Centre Català i de *Llevor* a un míting de protesta⁹ d'Unió Catalanista al Teatre Tívoli de Barcelona. El 3 d'octubre d'aquell any va tenir lloc un míting al Teatre Vidal de Sant Feliu de Guíxols, organitzat pel Centre Català, al qual van assistir els dirigents d'Unió Catalanista, entre ells hi figurava Rafael Patxot, que hi anà en qualitat de tresorer.

El Centre Català era un punt de trobada per a intel·lectuals i polítics, com Albert Rusiñol, Joan Maragall o Santiago Rusiñol. Era habitual que el Centre organitzés visites a Sant Feliu i a diferents punts de la Costa Brava, durant les quals inevitablement s'anava a veure l'Observatori Astronòmic Català en companyia de Rafael Patxot. Aquesta entitat solia organitzar vetllades polícoliteràries i musicals en les quals solien participar Juli Garreta i Marià Vinyas. Durant aquesta època, Rafael Patxot participà en nombroses ocasions en les activitats organitzades pel Centre. No obstant això, segons les notícies aparegudes en la premsa, sembla que, des que deixà de ser tresorer, no tornà a tenir una participació pública rellevant a Unió Catalanista. A partir d'aquest moment, les seves actuacions com a científic i com a mecenes seran les que tindran més protagonisme a la premsa.

Se sap que Rafael Patxot va rebre la sol·licitud de facilitar un local per a la creació d'una escola horaciana a Sant Feliu de Guíxols, ja que ho comentà en una carta que adreçà a Joan Maragall el 29 d'agost de 1907¹⁰. En aquest escrit demanava l'opinió al seu amic i també aclariments sobre el sistema pedagògic que se seguia en aquestes escoles. Desconeixem quina va ser la seva decisió final, ja que es tractava d'un model d'escola laica i no sabem si, en aquest assumpte, va pesar més el seu vessant humanista o el seu vessant catòlic. No obstant això, podem endevinar que no va contribuir amb el local que se li havia demanat, ja que va ser l'escola laica del carrer Algavira la que

-
8. Cadascú feia una aportació de 100 pessetes.
 9. L'acte era contrari al RD de 26 de febrer de 1903 i Rafael Patxot en va fer una crònica publicada al setmanari *Llevor* el 5 d'abril.
 10. Segons Jaume Aymar al seu article "Els amics Rafael Patxot i Joan Maragall" en la *Revista del Baix Empordà*, número 45, 2014, p. 63-65, aquesta carta forma part de l'aplec de correspondència rebuda per Maragall de part de Rafael Patxot Jubert: 10 cartes compreses entre els anys 1901 a 1908 i conservades a la Biblioteca de Catalunya.

va funcionar com a Escola Horaciana a partir d'aquell any¹¹. Tanmateix, el 28 d'agost de 1908, al setmanari local *La Crònica*, es publica una nota on s'explica que un grup d'alumnes de les escoles horacianes van visitar l'Observatori de Rafael Patxot per conèixer els aparells i el seu funcionament i que van ser atesos pel mateix propietari.

Rafael Patxot, un cop instal·lat a Barcelona, va mantenir la relació amb els seus amics guixolencs, com per exemple l'Agustí Casas, amb qui col·labora en moltes ocasions. Ambdós foren membres de la Societat Catalana de Bibliòfils (1903-1912), Agustí Casas hi consta com a soci número 9 i Rafael Patxot té el número 27. El número 8 el tenia Antoni Rubió i Lluch, escriptor i historiador que esdevindria el primer president de l'Institut d'Estudis Catalans, institució amb la qual tant Casas com Patxot col·laboraren estretament. Per una altra banda, Patxot va tenir la iniciativa d'editar la conferència *Roma*, que Casas impartí el 8 de febrer de 1925 a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona de Barcelona. En un dels exemplars de l'edició es conserva una nota manuscrita d'Agustí Casas, on es recorda la mort recent de Maria Patxot Rabell, la qual havia promogut la conferència¹². El 1930 Rafael també va promoure l'Extret dels Estudis Universitaris Catalans on es publicà la ressenya d'Agustí Casas sobre el llibre *L'ermita de Sant Elm de Sant Feliu de Guíxols* (1929).

L'abril de 1930 Rafael Patxot va adreçar un escrit a l'alcalde Ramon Bonet oferint 4 plaques de marbre per retornar el nom al passeig del Mar

En altres ocasions, la seva participació en entitats barcelonines van propiciar intervencions a Sant Feliu de Guíxols. És el cas dels Amics de l'Art Vell (1929-1936), una entitat creada a iniciativa de la societat amb l'objectiu de conservar el patrimoni artístic i arqueològic de Catalunya. Rafael Patxot formà part del seu Comitè Consultiu al costat de personatges com Francesc Cambó. Agustí Casas va presidir el Comitè Delegat de Sant Feliu de Guíxols, creat el novembre de 1930 amb la finalitat d'impulsar la primera gran restauració de la Porta Ferrada, sota la direcció de l'arquitecte Jeroni Martorell¹³.

L'abril de 1930 Rafael Patxot va adreçar un escrit a l'alcalde Ramon Bonet oferint 4 plaques de marbre per retornar el nom al passeig del Mar, ja que durant la dictadura de Primo de Rivera havia estat canviat pel de General Barrera¹⁴. Les plaques van ser esculpides pel barceloní Josep Planas i, abans de la seva col·locació el mes de febrer de 1931 a les façanes de les cases Patxot, Izal i Ferrer, havien estat exhibides a can Gandol. Aquesta feta, totalment coherent amb el seu ideari catalanista i el seu sentit de la justícia, també va ser recollida per Núria i Rafael com una recordança guixolenc, probablement la darrera actuació significativa abans de l'exili a Suïssa, l'agost de 1936.

11. Vegeu el llibre d'Àngel Jiménez *Aproximació a la història de l'ensenyament a Sant Feliu de Guíxols*, editat per l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols l'any 1988 dins la Col·lecció Estudis Guixolencs, p. 22-23.

12. Aquestes dades les exposa Francesc Aicart en la comunicació que ja ha estat citada.

13. Dades extretes de la comunicació de Francesc Aicart citada anteriorment.

14. Publicat a *L'Avi Muné*, de 12 d'abril de 1930.

15. *L'Avi Muné* de 7 de juny de 1930.

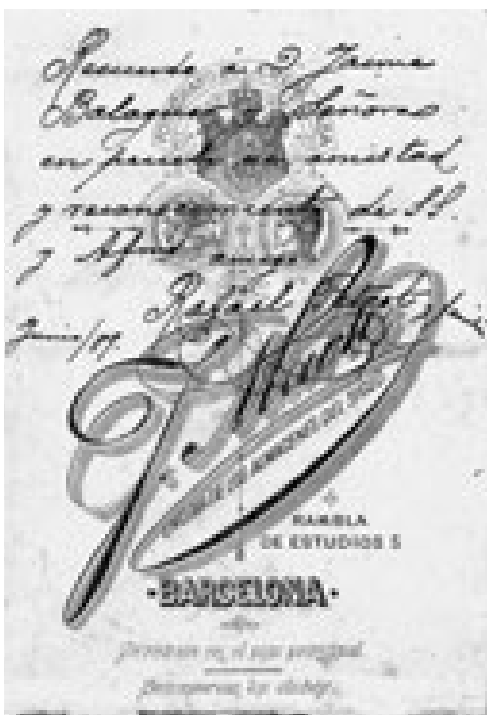
En canvi, van quedar per fer altres projectes que demostren com Rafael Patxot, de manera similar al seu avi, s'interessava per garantir la cultura als guixolencs o per afavorir el prestigi i el desenvolupament de la ciutat. Un exemple, molt representatiu d'aquesta manera de fer, va ser la iniciativa que va engegar l'any 1917 amb la seva esposa, Lluïsa Rabell, per promoure a Sant Feliu de Guíxols la construcció d'una biblioteca popular dins la xarxa que impulsava la Mancomunitat de Catalunya. Amb aquesta finalitat, el matrimoni va fer cessió d'una parcel·la al carrer Luchana. Malauradament, aquest projecte no es va arribar a materialitzar a causa d'un error burocràtic i els terrenys van retornar a la família.

Rafael estava disposat a finançar un altre gran projecte per a la ciutat, que l'hauria dotada d'una façana marítima totalment diferent a l'actual¹⁵. Es tractava de la creació d'un parc-bosc al Molí de les Forques, vinculat a la construcció d'una carretera que facilités la connexió de la ciutat amb la platja de Sant Pol. En aquell moment ja s'havien urbanitzat s'Agaró, al racó de Llevant de la platja de Sant Pol, i la muntanya de Sant Elm, a la banda de Garbí de la badia de Sant Feliu. En aquest darrer cas, la construcció dels xalets de luxe s'havia realitzat paral·lelament a la restauració de l'ermita i a la reforma de l'establiment dels banys. Ambdues urbanitzacions constituïen un reclam turístic de primer ordre i aquest projecte hagués contribuït "a salvar ço que resta de l'esplèndida costa de Sant Feliu, perquè no caigués tota en

Sota aquestes línies, d'esquerra a dreta:

Revers del retrat de la dreta amb la dedicatòria de Rafael Patxot per a Jaume Balaguer i la seva esposa.

Retrat de Rafael Patxot amb dues germanes, el juliol de 1889. AMSFG. Col·lecció Mark Russell. (Autor: J. Martí)

Rafael Patxot no va voler tornar mai a Catalunya, el seu dolor i el seu desacord amb el règim franquista no li van permetre

mans dels bàrbars". Aquest era l'objectiu que es proposava Josep Palahí, regidor de l'Ajuntament, quan va exposar aquest tema a Patxot aprofitant que li adreçava una carta d'agraïment¹⁶ en relació amb les plaques del passeig. El regidor lamentava que, si bé els veïns afectats s'avenien a facilitar el pas del camí, l'Ajuntament no tenia prou recursos per fer una expropiació forçosa dels terrenys. Comparava aquest projecte amb la urbanització del passeig del Mar al segle XIX, que tanta millora havia aportat a la ciutat. Malgrat que Palahí va continuar els seus intents¹⁷, la dictadura va interrompre la iniciativa i la posà a mans de particulars, amb el resultat que finalment tingué lloc¹⁸.

Durant l'exili a Suïssa Patxot es relacionà amb altres catalans expatriats, un dels qui freqüentà fou el cardenal Vidal i Barraquer. També recuperà amics ganxons com Agustí Casas, que havia estat empresonat el 31 d'octubre de 1936 i que, un cop alliberat, acabà fixant la seva residència a Lausanne, com Rafael Patxot. *Gaziel*, en la seva obra *Seny, treball i llibertat*, explica com els

Porta Ferrada durant la restauració dels Amics de l'Art Vell, l'any 1931. AMSFG. Fons Francesc Llorens. (Autor: Francesc Llorens)

16. Publicada a *Rafael Patxot i Jubert. Recordances guixolenques*, p. 62-63.
17. Josep Palahí va publicar l'article "Ens cal un parc marítim" a la revista *La Costa Brava*, el 24 d'agost de l'any 1935.
18. Així ho lamentava Lluís Esteva al seu article "Els terrenys de la Volta de l'Ametller" a *Àncora*, el 2 de desembre de 1976.
19. Aquestes dades les exposa Francesc Aicart en la comunicació que ja ha estat citada.
20. Vegeu el retrat que en fa Gaziel a "El Carnegie de Catalunya", publicat a *La Vanguardia*, el 16 d'abril de 1926, disponible en xarxa a <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1926/04/16/pagina5/33255498/pdf.html?search=carnegie>. Aquesta referència ens ha estat facilitada per Josep Culler i Ramis.
21. Composició dedicada a Marià Vinyas i origen del llibre *Sant Feliu de la Costa Brava* (1963) i publicada al setmanari *Àncora* de 29 de maig de 1975.
22. Publicada a *Obres completes*, p. 1.755. Referència extreta del setmanari *Àncora*, de 24 de desembre de 1987.
23. Podeu consultar la descripció del fons a http://www.guixols.cat/files/arxiu_guixols_fundacio_montserrat_patxot_rabell.pdf
24. Podeu consultar la descripció del fons a: http://www.guixols.cat/files/arxiu_guixols_fundacio_clara_jubert_patxot.pdf

retrobà a tots dos en motiu d'un viatge a Suïssa l'any 1938. Segons Gaziel, Casas ja estava "malalt i esgotat" i va morir el 8 de novembre de 1941¹⁹.

Gaziel, que li tenia una gran admiració²⁰, va ser un dels qui va procurar mantenir viu el record de Patxot entre els catalans. Aquest autor l'any 1951 va evocar la seva imatge en aquest rodolí als seus «Goigs de Sant Feliu de Guíxols»²¹: "Amb certs aires de bruixot, / vetllant de nits, solitari, / dels astres l'immens desvari / seguia en Rafel Patxot". El mateix Gaziel, el 7 de gener de 1962, li va escriure una carta²² demanant-li el seu retorn de l'exili perquè Catalunya el necessitava "Si els pocs que mai no l'hem traïda ni la traïrem, també la deixem caiguda i envilida a la vora del camí, com podrà aixecar-se?". Però Rafael Patxot no va voler tornar mai a Catalunya, el seu dolor i el seu desacord amb el règim franquista no li van permetre. A causa de la distància de l'exili i d'aquests cinquanta anys que han passat des de la seva mort, el seu rastre s'ha esvaït per a la majoria dels catalans. A Sant Feliu de Guíxols resta el testimoni de la seva casa al passeig del Mar. A l'Arxiu Municipal hi ha fotografies antigues que conserven la imatge desapareguda de l'Observatori Català, notícies publicades en la premsa d'època i diverses fonts que permeten desembolicar els fils d'aquesta història. Es conserven els fons de les fundacions Montserrat Patxot Rabell²³ i Clara Jubert de Patxot²⁴, documentació diversa de Josep Bonal, entre 1936 i 1964, com a administrador dels Patxot; algunes de les publicacions científiques de Rafael Patxot i bibliografia publicada posteriorment, sobretot al llarg de l'Any Univers Patxot. Durant aquest any hem descobert nous detalls de la seva vida i, a Sant Feliu de Guíxols, retrobem la seva presència arreu on mireu: sembla que no deixarà mai de sorprendre'ns...

M. À. Suquet Fontana

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

Vist per la **HISTÒRIA** LES CASES PATXOT. A Sant Feliu de Guíxols qui no coneix la casa Patxot! Tal com afirmen Quim Díaz i Jordi Gaitx a *Passejades per Sant Feliu de Guíxols*, editat per l'Ajuntament l'any 2002: "És un dels pocs exemples que queden de l'esplendor dels edificis de l'entorn urbanístic del passeig del Mar, actualment inexistents a causa de la desaparició d'una burgesia que promovia aquesta arquitectura. També a causa de les necessitats d'espai per al negoci del turisme, que no ha valorat prou l'arquitectura bella i singular." Però, en realitat, hauríem de parlar de *les cases Patxot* perquè, de fet, n'hi ha tres i van ser construïdes alhora.

L'edifici que es coneix popularment com la casa Patxot correspon als números 40-41 del passeig del Mar i als números 1-3 de la rambla del Portalet

L'edifici que es coneix popularment com *la casa Patxot* correspon als números 40-41 del passeig del Mar i als números 1-3 de la rambla del Portalet. També eren de la família Patxot la casa número 39 del passeig del Mar, que fa xamfrà amb el carrer de la Creu (números 2-6) i la casa número 5 de la rambla del Portalet. Així, doncs, les cases Patxot abasten el xamfrà que hi ha entre el carrer de la Creu, el passeig del Mar i la rambla del Portalet. Tots tres edificis van ser projectats l'any 1917 per l'arquitecte modernista Albert Juan i Torner per encàrrec de Rafael Patxot i Jubert.

És tracta de tres bells edificis amb una història molt trista. Rafael Patxot les va construir de nou per a les seves filles després d'enderrocar les antigues cases de la família, en una de les quals havia tingut el seu observatori i que va deixar per anar a Barcelona. Tanmateix les seves filles no van arribar a gaudir d'aquestes cases. Com ell mateix recorda en les seves memòries: "quan a Sant Feliu hissaven la bandera de coberta de la casa nova, nosaltres teníem la Montserrat (a. c. s.) de cos present a la Bonanova. Aquesta casa [...] és morta de naixença i de grat l'hauria tornada a enrunar, si no l'hagués defensada la nostra filla Maria (a. c. s.), morta també pocs anys després".

Les obres d'enderroc de les cases antigues van començar a mitjan abril de 1917 i, el mes de juliol, Rafael Patxot demanà la llicència per a l'obra nova, que fou autoritzada per l'Ajuntament el mes d'agost. Tal vegada per les circumstàncies personals, tal vegada pel tarannà perfeccionista de Rafael, les obres es van allargar durant 5 anys i, per aquest motiu, van donar peu a diferents comentaris al setmanari local *L'Avi Muné*. En aquest setmanari, el 29 de juny de 1918, es publicà la nota següent: "Quan una cosa dura massa els barcelonins la comparen amb les obres de *La Seu*. Els ganxons res tenim què envejar als de la ciutat comtal. Quan una cosa se faci interminable li direm: Això es fa més pesat que les obres de can Patxot!"

A la mateixa publicació, el 22 de novembre de 1919, es preguntaven: "Aquest dia ens feren una curiosa pregunta: Què s'acabarà primer el "barco" de can Mallol, les obres de can Patxot o el bocoi de vi que va encetar certa taberna molt... "polida" el dia de Tots Sants? Verdaderament hi ha preguntes que atrapen. Seria qüestió de preguntar-ho a... una *vidente*." El 27 de desembre de 1919 el periòdic anunciava que la inauguració de les obres es faria per cap d'any, però el 1920 encara publicava comentaris sobre la no finalització de les obres, concretament el 27 de novembre: "El dilluns passat el fort vent enderro-

Casa Patxot al xamfrà entre el passeig del Mar i la rambla del Portalet, als anys vint.
AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges.
(Autor: Ricard Mur)

cà la tanca de les obres Patxot, Rambla Pi i Margall [actual rambla del Portalet]. Fins el vent, cavallers, s'ha cansat de veure inacabades les obres de la Seu.”

El 2 d'abril de 1921 a *L'Avi Muné* criticaven el fet que encara hi hagués les tanques en la casa Patxot: “Seria hora que desapareguessin les tanques de l'edifici Patxot en construcció. Veritablement no hi ha dret a eternitzar unes obres que només causen molèsties als veïns i que tant contribueixen a empitjorar la deficient urbanització dels carrers que afecta.” Finalment, l'any 1922, aquest setmanari publicava un article sobre els atractius de Sant Feliu de Guíxols on esmentava la casa Patxot, juntament amb els edificis dels casinos La Constància i El Guixolense, com els més significatius del passeig del Mar i del passeig dels Guíxols. A partir d'aquest moment, en general, la casa Patxot s'identificarà amb la que fa xamfrà amb la rambla del Portalet.

LA CASA PATXOT

El número 40, la casa Patxot per antonomàsia, antigament corresponia a la casa número 25. És l'actual seu de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació i, com s'ha comentat en l'apartat anterior, el projecte de la casa actual va ser elaborat per Albert Juan i Torner l'any 1917. Sabem que l'any 1867 Rafael Patxot i Ferrer, l'Avi Patxot, vivia en aquesta casa, ja que el 20 d'agost d'aquell any va demanar una llicència per engrandir una finestra de la façana que donava a la rambla del Portalet. El 18 d'octubre de l'any 1882, Rafael Patxot i Ferrer, natural d'aquesta ciutat i domiciliat a Barcelona¹, va demanar llicència per reformar els balconets que donaven a la rambla del Portalet.

Aleshores, l'estètica de la façana era completament austera i ho continuà essent fins que fou enderrocada l'any 1917 per bastir-hi una casa per a una de les seves filles

També fou en aquesta casa que es va establir el matrimoni Patxot-Rabell. Els anys 1893 i 1894, coincidint amb el seu casament amb Lluïsa, Rafael Patxot Jubert –per mitjà de Joan Jordà– va presentar dues instàncies en les quals demanava fer unes reformes en les obertures de la façana de la casa número 25 del passeig del Mar. Van engrandir la porta i la van alinear amb les obertures superiors, van reformar una finestra de la façana a rambla Portalet i van engrandir les finestres de la planta baixa per alinear-les amb la porta. Aleshores, l'estètica de la façana era completament austera i ho continuà essent fins que fou enderrocada l'any 1917 per bastir-hi una casa per a una de les seves filles. Se suposa que la destinatària de la casa principal era la seva filla gran, Montserrat, que va morir l'any 1919, abans d'acabar l'edifici.

L'any 1900, a mitjan del mes de març, la casa Patxot fou atacada durant els aldarulls que es van produir arran d'una manifestació obrera. El conflicte es va iniciar l'any 1889 i s'havia anat prorrogant durant més d'una dècada. En aquella ocasió, es va concentrar una gran multitud al passeig del Mar i es van produir agressions a diversos edificis i fàbriques. Tanmateix, la casa Patxot va ser la que més desperfectes patí. La premsa de l'època diu literalment que no li va quedar cap vidre sencer. La jornada es va tancar amb un guàrdia civil ferit i un paleta mort. Segons la biografia elaborada per Joaquim Maluquer, com a conseqüència d'aquell incident, Rafael i Lluïsa van tenir por i van decidir vendre la fàbrica i traslladar-se a Barcelona. A partir d'aquell moment la família Bonal s'instal·là a la casa en qualitat de masover fins a l'any 1917, que es van construir els nous edificis.

El mateix Rafael Patxot a les seves memòries explica que el juliol del 1936 la casa va ser requisada pel Comitè de Guerra de Sant Feliu de Guíxols i que, el desembre d'aquell mateix any, tots els mobles i parament de les cases incauta-

1. Segurament canvià la seva residència arran dels greus aldarulls que es van produir el maig de 1882 i que van provocar la seva dimissió com a alcalde.
2. Segons el testimoni d'Albert Tauler publicat a *Ancora* el 17 de maig de 1990.
3. Cita extreta de les pàgines 616 i 617 del llibre *Adéu a Catalunya. Guaitant enrera*, editat per ell mateix a Ginebra a l'any 1952.

des van ser subhastats per obtenir diners. Durant la Guerra Civil, la casa s'utilitzà per a la docència, ja que s'hi instal·là l'Institut d'Ensenyament Secundari². Quan va finalitzar el conflicte, fou ocupada de manera temporal primer pels oficials de les tropes vencedores i, després, per les oficines municipals, fins que es va reconstruir l'edifici de l'Ajuntament, destruït pels bombardeigs de la Guerra Civil. Segons paraules del mateix Patxot: "Com que unes canonades de la marina franquista havien destruït la tradicional Casa de la Vila del meu poble, aquell Ajuntament franquista honorà les meves cases a la seva manera i comodat, ocupant així mateix les dues al costat de la gran del passeig del Mar i, disposant-ne amb aires de posseïdor, instal·là el Jutjat Municipal en la petita del Portalet, i la Delegació de Proveïments en la més grandeta del passeig"³. També explica que el governador civil es va encapritxar de la casa i que l'Ajuntament li deixà el segon pis. Quan Patxot ho va saber, immediatament va fer tancar aquella planta; l'estiu següent l'Ajuntament li cedí el primer. Arran d'aquella cessió va emprendre accions judicials per recuperar la casa. Després de 14 anys d'ocupació per part dels dos bàndols i de quatre sentències contra l'Ajuntament, la va poder recobrar i lamentava que la Corporació no hagués actuat amb més cura "[...] un cop això ben precisat, deixava tranquil l'Ajuntament perquè, mal per mal, m'estimava més que m'ocupessin la casa uns guixolencs, que no pas qualsevol d'aquelles colles forasteres sobrevingudes amb esperit de domini i, per tant, no pas de benvolença, ni de respecte."⁴

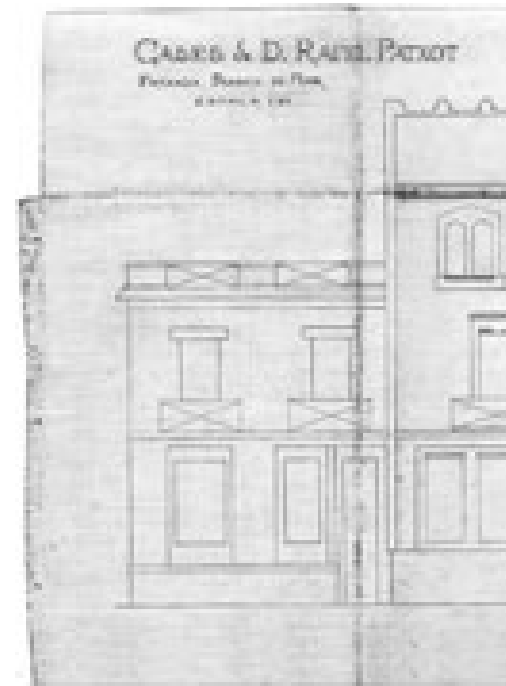
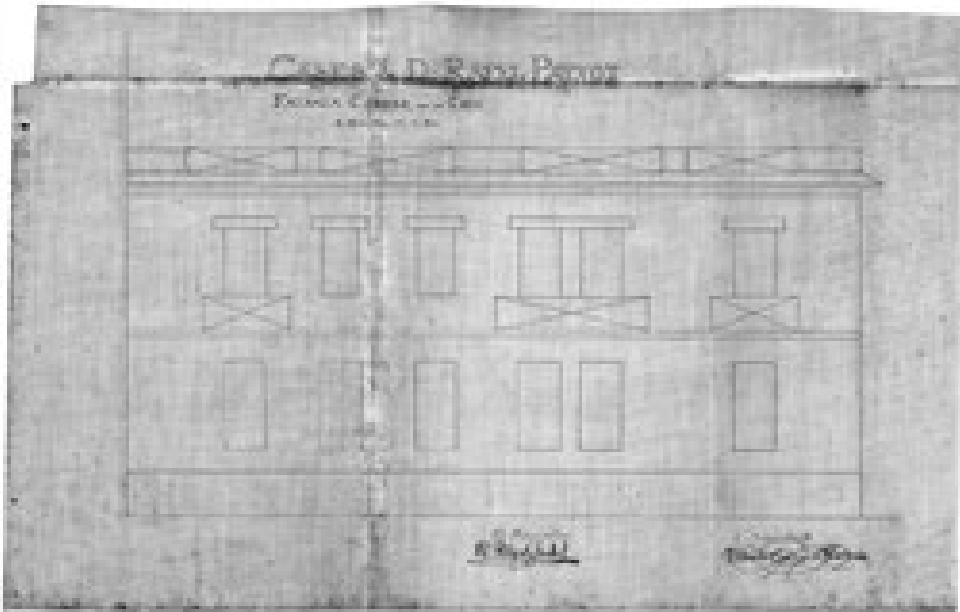
En la sessió del ple del 12 de gener de 1951 l'alcalde va fer una diligència de possessió de la casa Patxot a l'apoderat de Rafael Patxot, Josep Danés Torras per tal de retornar-la al seu propietari. El Sr. Danés es va reservar el dret de presentar reclamacions per l'estat en què es trobava la casa, però l'alcalde li va replicar que prèviament havia estat ocupada pels rojos. Posteriorment, fou llogada a l'Hotel les Noies, que utilitzava aquesta casa i la de la rambla del Portalet com a annex on allotjar els clients quan no hi havia lloc al mateix hotel⁵.

Gràcies a Joaquim M. Puigvert, expert coneixedor de l'obra de l'arquitecte Josep Danés⁶, tenim notícia d'una anècdota sobre la casa Patxot, just abans de ser recuperada pel seu propietari. Danés aconseguí fer-li lliurar les claus al governador civil a base d'insistència. Francesc Rodamilans, que va treballar com a delineant d'aquest arquitecte entre els anys 1944 i 1954, va explicar el següent a la Núria Danés en una carta que li va enviar el 1982, parlant dels bons records que tenia del seu pare: "Tal personatge que també utilitzava la casa per veranejar el va citar al seu despatx oficial i l'hi va dir: *Si usted sigue con su idea de echarnos, yo le puedo meter unos días en la cárcel*. Ell sense inmutar-se va contestar molt respectuós: *Usía hará lo que crea conveniente*, i sen van anar. Al cap de tres dies l'hi enviaven les claus a Barcelona". Núria Danés recorda com el seu pare va anar a Girona a fer aquestes gestions i que tota la família estava atemorida per les possibles conseqüències.

4. Cita extreta del mateix llibre, p. 619.

5. Àncora de 28 de novembre de 1985.

6. Joaquim M. Puigvert és autor dels dos llibres següents: *Josep Danés i Torras, arquitecte. Una biografia professional*. Olot: Ajuntament d'Olot, 2003; i *Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònics*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008 (Biblioteca Abat Oliva; sèrie il·lustrada, 22), 336 p. Juntament amb Jeroni Moner, també ha tingut cura de l'edició i és autor de l'estudi introductori de Josep Danés i Torras: *Materials per a l'estudi de la masia*. Girona: Associació d'història rural de les comarques gironines - Documenta Universitària, 2010 (Col·lecció Documents, 7); 236 p.

A mitjan anys 70 es va produir l'enderroc d'edificis emblemàtics del passeig del Mar per a la construcció dels actuals blocs de pisos. Davant d'aquest fet hi començà a haver iniciatives per preservar els que eren considerats més valuosos. L'any 1975 Josep Vicente adreçà una carta oberta al ple municipal de 23 d'octubre en la qual, per defensar la conservació de l'edifici del Casino, usà com a argument l'interès del consistori per convertir la casa Patxot en centre cultural. El juny de l'any 1980 la Comissió Informativa de Cultura, Ensenyament i Esports proposà la compra de la casa Patxot per part de l'Ajuntament, per destinar-la a usos culturals, i facultà l'alcalde, Manel Montfort, per negociar amb els propietaris⁷. La casa ja feia temps que estava en venda i els propietaris en demanaven 25 milions de pessetes⁸. El 4 de març de 1982, davant del mutisme municipal i recollint la recomanació feta pel conseller de Cultura durant una visita a Sant Feliu de Guíxols, Josep López de Lerma, com a regidor de Cultura, va proposar que la casa fos destinada a biblioteca comarcal.

D'esquerra a dreta:

Façana del carrer de la Creu de la casa Patxot número 39 del passeig del Mar al projecte d'Albert Juan de l'any 1917. No hi ha prevista la construcció de la pèrgola en la part superior. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

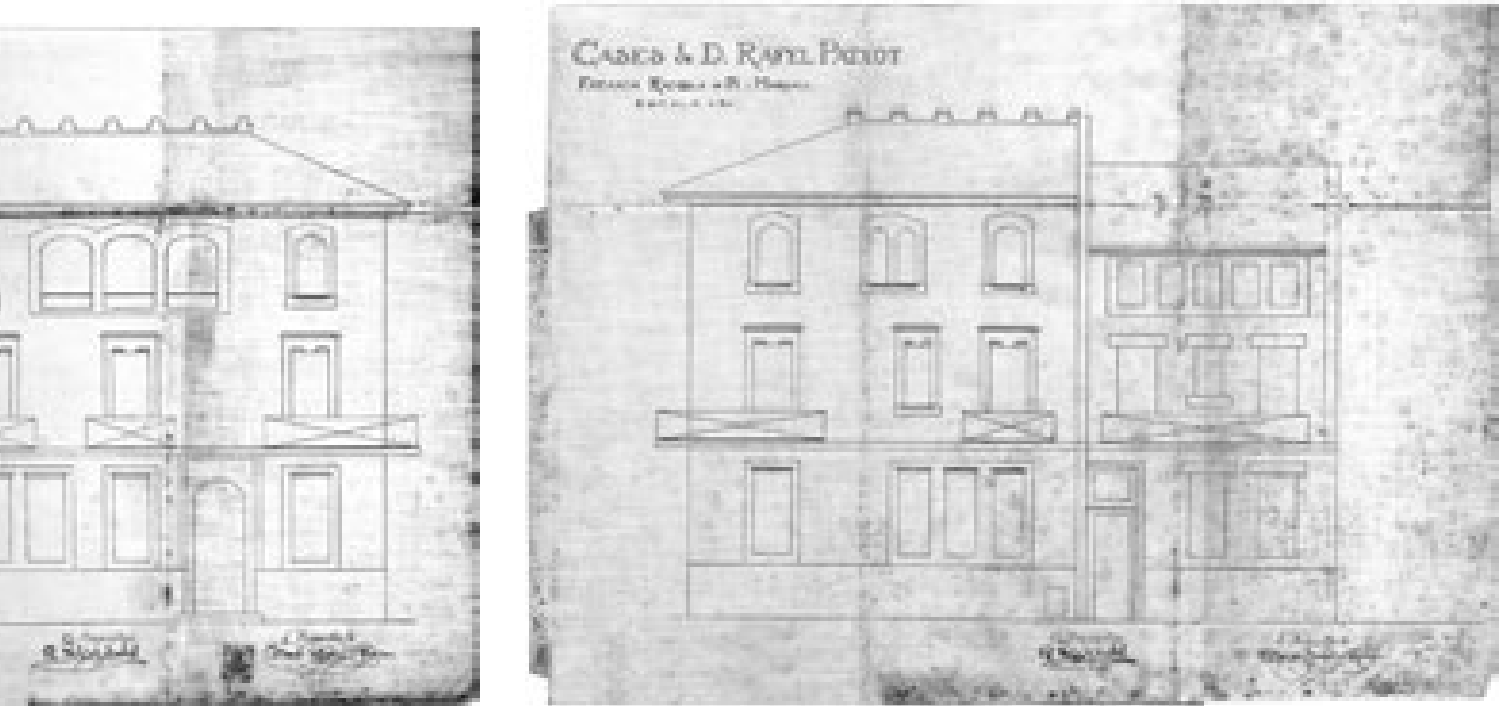
Façana del passeig del Mar de les cases Patxot (actuals número 39 i 40) al projecte d'Albert Juan de 1917. A la casa número 40 no hi ha prevista la construcció del rellotge de sol ni la torratxa. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Façana de les cases Patxot a la rambla del Portalet segons projecte d'Albert Juan de 1917. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

El 3 de maig de 1984 Joan Puig publicava a *Àncora* l'escrit "La casa Patxot puede ser la sede de la Cámara de Comercio" explicant el projecte d'adquisició i restauració d'aquest edifici per part de la institució. Des de llavors, la Cambra de Comerç va cercar aliances i suport polític per obtenir finançament per comprar l'immoble i restaurar-lo. Fins i tot van tractar el tema en una reunió amb el president de la Generalitat, Jordi Pujol⁹. El mes de maig de 1985 l'Institut Català del Sòl va concedir el crèdit a la Cambra i, el novembre del mateix any, es va protocol·litzar la venda a la notaria de Maria Gràcia Rocafiguera. Signaven el document el propietari, Jordi Carreras Patxot i Robert Pallí, president de la Cambra.

El maig de 1986 la Cambra de Comerç es traslladà a les noves dependències de la casa Patxot. Aquesta institució es va fer càrrec de la seva restauració i va procurar que tingués un ús cultural i recuperés el seu paper com a atractiu per als visitants. Des d'un inici, a la planta baixa, l'antic menjador es destinà a sala d'exposició. Ben segur que Rafael Patxot no

7. *Àncora* de 19 de juny de 1980 i *Quaderns d'Informació Municipal* d'1 de juliol de 1980.
8. *Àncora* de 3 de juliol de 1980.
9. *Àncora* de 17 de gener de 1985.

hagués imaginat mai el futur de la seva casa, com una situació ben pintoresca que va tenir lloc l'agost de 1987 i que va consistir en la instal·lació d'un làser¹⁰ amb motiu de la 5a Fira de Sant Feliu de Guíxols, per crear un sostre de colors damunt el recinte i projectar informació en una pantalla de 24 metres quadrats.

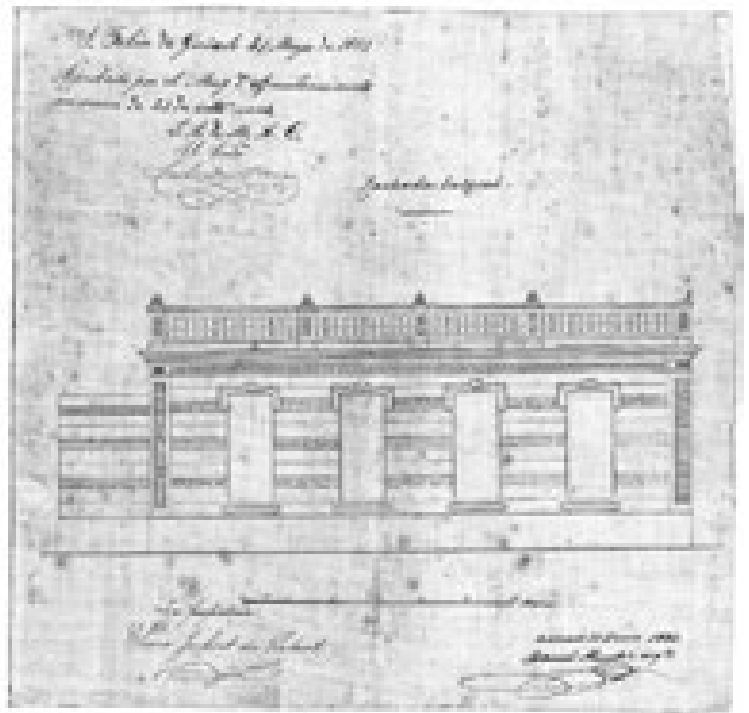
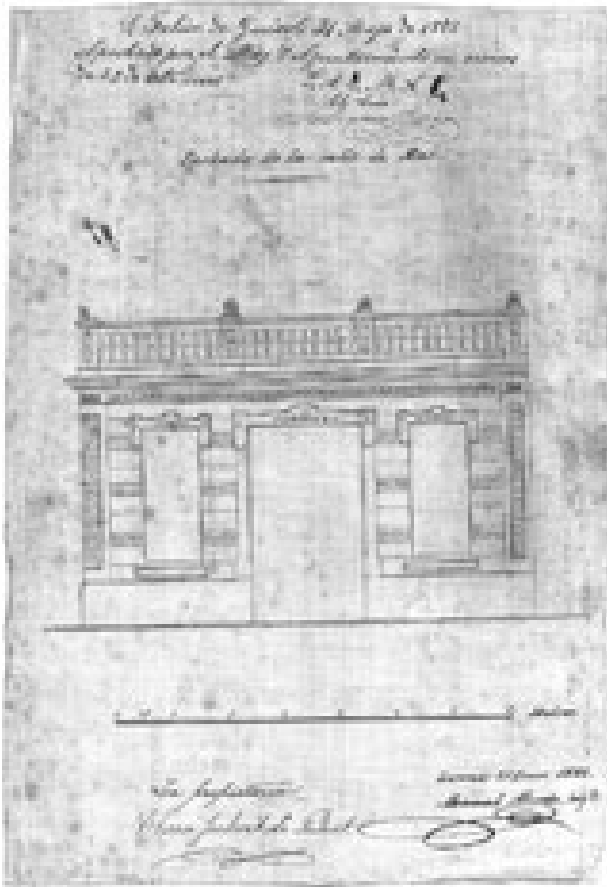
L'OBSERVATORI ASTRONÒMIC CATALÀ

El 1895, un any després de casar-se amb Lluïsa Rabell, Rafael Patxot va construir l'Observatori Astronòmic Català al terrat de la casa número 23 del passeig del Mar (actual número 39), que era propietat de Clara Jubert. Gràcies a la documentació de llicències d'obra conservada a l'Arxiu Municipal, sabem que el 22 de maig de l'any 1883, la mare de Rafael sol·licità permís per enderrocar i tornar a construir la seva casa segons el projecte realitzat per Manuel Almeda el 31 de gener de 1882. Posteriorment, el projecte de l'observatori el faria Francesc de Paula del Villar i Carmona, a partir de la planta baixa construïda el 1883.

Núria Delétra-Carreras Patxot, néta de Rafael Patxot i Jubert, explicà a Joaquim Maluquer amb motiu de l'elaboració de la biografia del seu avi, que la seva afició per l'astronomia va sorgir a Reims quan, amb setze anys, va fer un viatge per a l'empresa familiar. L'esposa d'un gran productor de xampany l'obsequià amb el llibre de Camille Flammarion *L'astronomie populaire*. Segons Núria, la construcció de l'observatori va ser la culminació d'una passió de jove. Rafael va haver de deixar la seva carrera universitària quan es van morir els seus pares i es va haver de fer càrrec del negoci familiar i dels seus quatre germans més

Posteriorment, el projecte de l'observatori el faria Francesc de Paula del Villar i Carmona, a partir de la planta baixa construïda el 1883

10. Àncora de 27 d'agost de 1987.

A l'esquerra, façana del passeig del Mar de la casa de Clara Jubert (actual número 39), d'estil neoclàssic, projectada per Manuel Almeda l'any 1882. Posteriorment Rafael Patxot la faria ampliar per instal·lar-hi el seu observatori. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

A la dreta, façana del carrer de la Creu de la casa de Clara Jubert (actual número 39) segons projecte de Manuel Almeda realitzat el 1882. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

petits. Segons explica ell mateix a les seves memòries, aquest lloc esdevingué per a ell "un gaudi i un consol morals que el van sostenir en moments crítics de descoratjament". Tot i que va haver de dedicar-se a la ciència com a aficionat, Patxot va ser: membre fundador de la Société Astronomique de France, membre de la Fellow Royal Astronomical Society de Londres, membre de la Fellow Royal Meteorological Society de Londres i membre de la Comissió per a l'Estudi dels Núvols del Comitè Internacional Meteorològic, entre d'altres.

El 1896 va inaugurar l'Observatori al passeig del Mar, que es va mantenir actiu fins al 1912. Sembla, però, que l'any 1897 encara no havien finalitzat del tot les obres, ja que apareix una nota a *La Lealtad* arran de l'obstrucció del carrer de la Creu: "Si en más de una ocasión hemos hecho extensivas al propietario de una finca las censuras dirigidas al Ayuntamiento, débil o parcial, así ha sido -y se hizo constar-, por tratarse de un Concejal, de un ex-idem, de un infractor reincidente o de un descocado busca gangas. Y como ninguno de estos títulos es aplicable a nuestro amigo, pues precisamente es persona que paga cuanto se le señala por derechos de construcción, que coloca aceras en toda la longitud de las fachadas, que no atenta contra el Ornato con construcciones antiestéticas, que no procura le sean señaladas alineaciones y rasantes sólo a él convenientes y que hasta se deja atropellar en sus intereses sin reclamar indemnizaciones al Ayuntamiento, de ahí que, aún en el caso de constituir una infracción el obstruir, durante un mes, una calle de esta villa, nunca hiciéramos extensivas al Sr. Patxot las censuras a la autoridad que tolera la infracción".

Segons explica el seu biògraf Joaquim Maluquer: "L'observatori estava protegit per una cúpula d'acer de 5,30 metres de diàmetre interior, reforçada a prova de tramuntanades, amb l'interior de fusta recoberta amb linòleum. L'instrument principal fou un refractor equatorial doble, de 0,22 metres

A banda, l'Observatori era un dels llocs emblemàtics de la ciutat i, per tant un dels més visitats, juntament amb la biblioteca del Casino dels Nois

d'obertura, construït a París, igual com ho havia estat la cúpula. El telescopi permetia múltiples aplicacions, tals com l'observació directa del firmament, els amidaments micromètrics, les posicions diferencials, l'astrofotografia, l'espectroscòpia, la física sola i d'altres. Completaven la part astronòmica de l'observatori una pèndola sideral amb ressonador per batre els segons en les observacions de trànsits i un teodolit azimutal. Amb l'utilitatge descrit, Rafael Patxot fou l'iniciador a Espanya dels treballs micromètrics d'estels múltiples.

Després hi instal·laren els instruments meteorològics, com els anemògrafs i altres, que progressivament anaren desplaçant, per dir-ho així, la secció astronòmica de l'observatori de Sant Feliu, fins al punt que l'obra científica més rellevant de Rafael Patxot ha estat la contribució a la meteorologia catalana, amb especial esment a l'estudi dels núvols o nefologia, que atenyé un abast internacional".

A banda, l'Observatori era un dels llocs emblemàtics de la ciutat i, per tant un dels més visitats, juntament amb la biblioteca del Casino dels Nois. Ho testimonia el llibre d'honor on les persones que l'anaven a veure signaven i feien dedicatòries. Un dels episodis recollits per Núria i Rafael Carreras-Patxot a *Rafael Patxot i Jubert Recordances guixolenques* (2002) és la visita de Manuel Duran i Bas, ministre de Gràcia i Justícia l'any 1899, quan Rafael tenia 27 anys. El juliol de 1901 l'Orfeó Català va visitar Sant Feliu de Guíxols i, un dels actes que es van realitzar, va ser la visita a l'observatori de Rafael Patxot. Lluís Millet, director de l'orfeó, va escriure al llibre de visites: "Un cuch de la terra a l'observatori del cel". També van anar-hi polítics i intel·lectuals convidats pel Centre Català a fer excursions per la Costa Brava a banda de personalitats que feien estada a Sant Feliu de Guíxols per altres motius. Sembla que Rafael Patxot era una persona accessible i oberta. Ell mateix descriu amb tot detall l'ambient a l'interior de la cúpula durant la narració de la visita d'un personatge, el nom del qual no revela, a l'Observatori:

*El vèrtich de l'infinit*¹¹

Permeteu-me una recordança indiscreta.

Tinguí un hoste, aimador de la Bellesa, quals manifestacions l'embadalien arreu. En la jornada havíem visitat els instruments; per projecció pogué contemplar una clapa de taquetes solars i guaitàrem Venus al bell mig del dia, en ple sol. Més, en comptes de satisfer-lo, això li servia d'incentiu i li trigava la vesprada per "veure més enllà".

11. Extret de *Rafael Patxot i Jubert Recordances guixolenques*, compilades per Núria i Rafael Carreras-Patxot l'any 2002, p. 42-43.

L'any 1911, el setmanari *Baix Empordà* va informar durant diferents dies de la donació de l'observatori a la Societat Astronòmica de Barcelona per part de Rafael Patxot

A l'hora prima, en una vetlla de darrevera¹², pujàvem doncs a l'Observatori, on tot és quietor, car el brogit de la terra pareix que no gosi torbar aquest lloc, en el recés del qual sols retruny solemniel el batec de la pèndola sideral, marcant els segons.

Recolzats en la galeria forana, amb respectuós callament compartíem la comunió de la Natura, escoltant el respir de la mar esbandint sobre la platja. Era una nit esplendorosa. La Galàxia, arremolinant el nostre Univers, acompassava d'una sola arcada l'hemisferi, encelant-se pels paratges zenitals.

Arribat el moment, armàrem l'equatorial amb un ocular de feble augment i, per tant, de gran camp visual. Guiant amb el cercador anàvem escorcollant amb pausa, les regions de Perseu, Cassiopea, de Cefeü, del Cigne, fins que, fent-se enrera, el meu hoste exclamà, mig espaordit:

- Això fa desvariejar!

- És el vèrtich de l'infinit, -li deia jo, -d'aquest Infinit que esparvera els novells i que, no obstant, és la prima condició de l'existència del Cosmos.

Novament arrapats a la equatorial, deixàvem fugir les hores, atrapant-nos la matinada balbs i enravenats per la fredor de la terralada que devenia tramuntanal, obligant-nos a cloure la cúpula.

El meu visitant, abstret i amb recança, baixà d'esma sens dir ni un mot. Solament a l'encaixar pel partiment sospirà emocionat:

- El que he albirat em fa por. Sóc esmicolat.

I en lloc de tirar cap al seu estatge, vegí amb estranyesa que el meu company decantà vers la riba, on "...la mar veient la lluna l se condorm besant l'escull" (Marià Aguiló, poeta mallorquí 1825-1879)

Hoste preat: vulgueu perdonar-me la indiscreció, però, realment vos ho vegeu el que us posí al davant, això és: el "Casal de l'Eternitat".

L'any 1911, el setmanari *Baix Empordà* va informar durant diferents dies de la donació de l'observatori a la Societat Astronòmica de Barcelona per part de Rafael Patxot, soci d'aquesta, tot arribant a comparar-lo amb els nord-americans Carnegie i Smithsonian¹³.

Però el desmuntatge no es va dur a terme fins a finals de l'any següent. Una comissió de la Societat Astronòmica de Barcelona va venir a Sant Feliu de Guíxols amb aquesta finalitat. Estava formada pel president, Eduard Fontseré, el professor Ramon Jordi i el soci Adolf Juillard. Com es comenta en el segon article

12. Darrevera significa tardor

13. Els dies 29 d'octubre, 5 i 26 de novembre i 10 de desembre de 1911.

que forma aquest recull, la Societat Astronòmica de Barcelona va incloure el telescopi de Rafael Patxot en l'Exposició General d'Estudis Lunars que va tenir lloc el 1912 a la Universitat de Barcelona. Després de l'exposició, hi havia la intenció de muntar l'observatori a Barcelona i construir un Museu d'Astronomia on hi hagués representats els observatoris que van participar en la mostra¹⁴.

El material va passar força temps desat i finalment, el 1918 va ser cedit a la Universitat de Barcelona, que el va instal·lar en els terrats de l'edifici de la plaça Universitat, on encara es troba actualment. Aquest va ser el segon observatori de la UB, que des de 1911 ja tenia una cúpula i un refractor *Grubb* de 156 mm d'obertura. Actualment, en canvi, les peces de la cúpula es conserven desmuntades en un espai de difícil accés en la mateixa universitat.

Quan van desmuntar l'observatori, el pluviòmetre fou instal·lat al Casino dels Nois, 40 metres a llevant de l'emplaçament original. Des d'aleshores, Maria Bonal es va encarregar de la recollida i sistematització de les dades. Aquest aparell encara seguia funcionant quan Joan Torrent va publicar el seu comentari al llibre de Rafael Patxot *Meteorologia catalana. Observacions de Sant Feliu de Guíxols (Resultats del 1896 parcial al 1905)*, al setmanari *Àncora*, el 26 d'abril de 1962.

L'any 1913, després del desmuntatge de l'observatori de Patxot, la Societat Astronòmica de Barcelona es va fer càrrec de la Xarxa Pluviomètrica de Catalunya, que Patxot dirigia des de l'observatori de Sant Feliu de Guíxols

Patxot va fer donació al Monestir de Montserrat dels aparells d'observacions meteorològiques per tal de muntar estacions al mateix monestir i a la capella de Sant Jeroni.¹⁵ L'any 1913, després del desmuntatge de l'observatori de Patxot, la Societat Astronòmica de Barcelona es va fer càrrec de la Xarxa Pluviomètrica de Catalunya, que Patxot dirigia des de l'observatori de Sant Feliu de Guíxols. Precisament en aquell moment el president de l'entitat era Fontserè. Segons notícia facilitada per Josep Geli a Lluís Esteva, Rafael Patxot lamentà posteriorment el desmuntatge de l'Observatori i manifestà que l'hauria mantingut si hagués trobat algú que se'n fes càrrec¹⁶. Finalment, tots els registres i la documentació fou donada al Servei Meteorològic de Catalunya, que també va integrar la xarxa d'observadors.

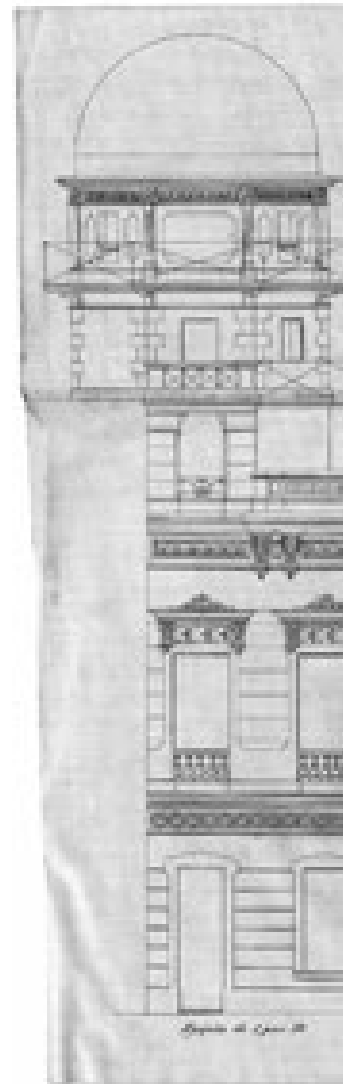
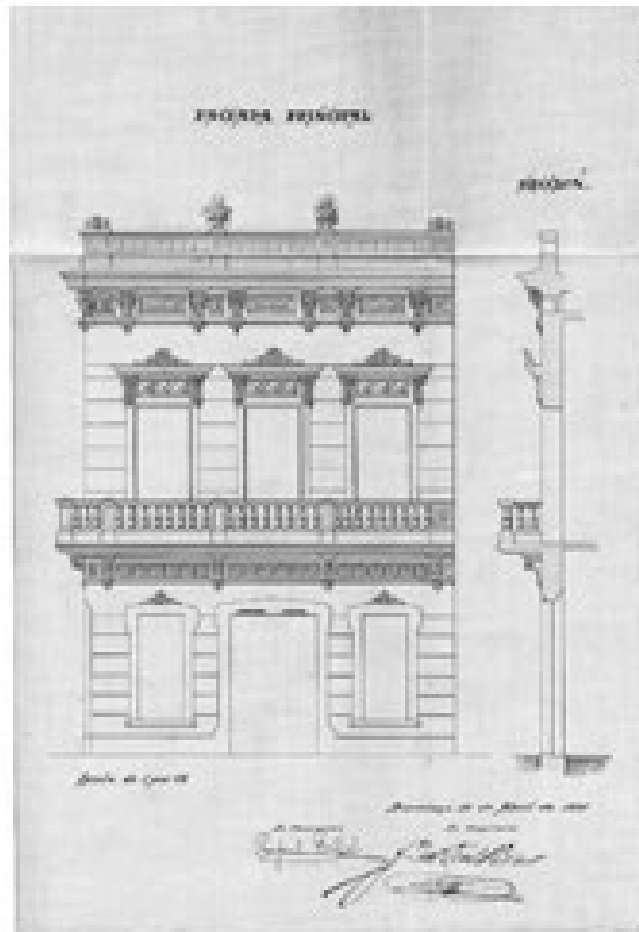
El mateix Patxot recorda el desmantellament i la distribució de l'Observatori durant el seu viatge per mar cap a l'exili:

Allà mateix on ara s'alça la torratxa de la casa nova, jo hi havia construït el meu "Observatori Català", amb el qual em vaig consolar, durant uns anys,

14. *Baix Empordà* de 29 de setembre de 1912.

15. *Baix Empordà* de 29 de setembre de 1912.

16. a "Rafael Patxot i Jubert" dins la secció Guixolencs Il·lustrats de *Quaderns d'Informació Municipal*, del 10 de juliol de 1979, p. 6 i 7.

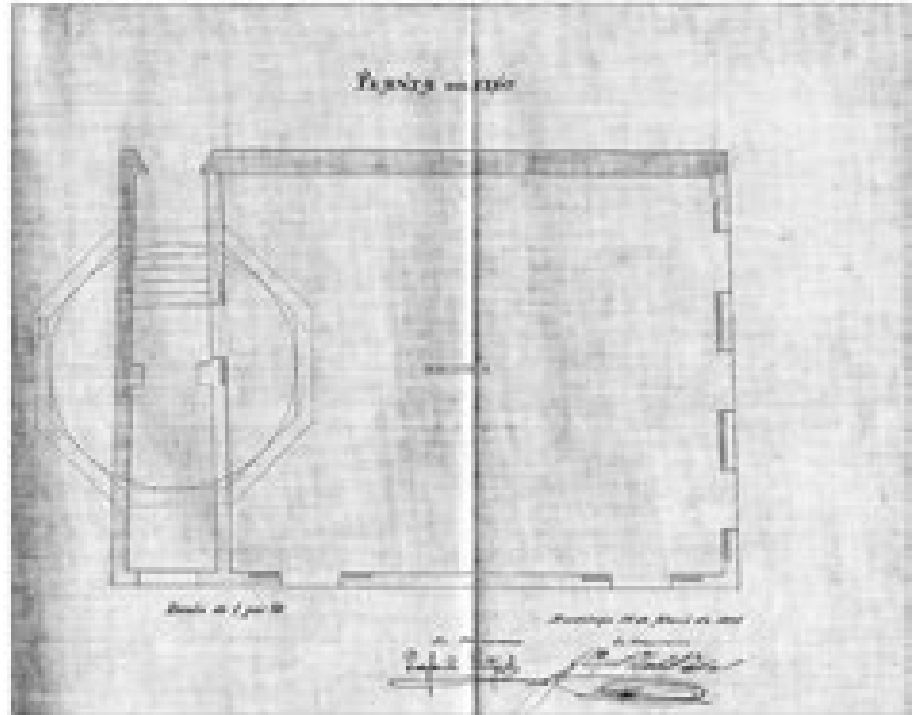
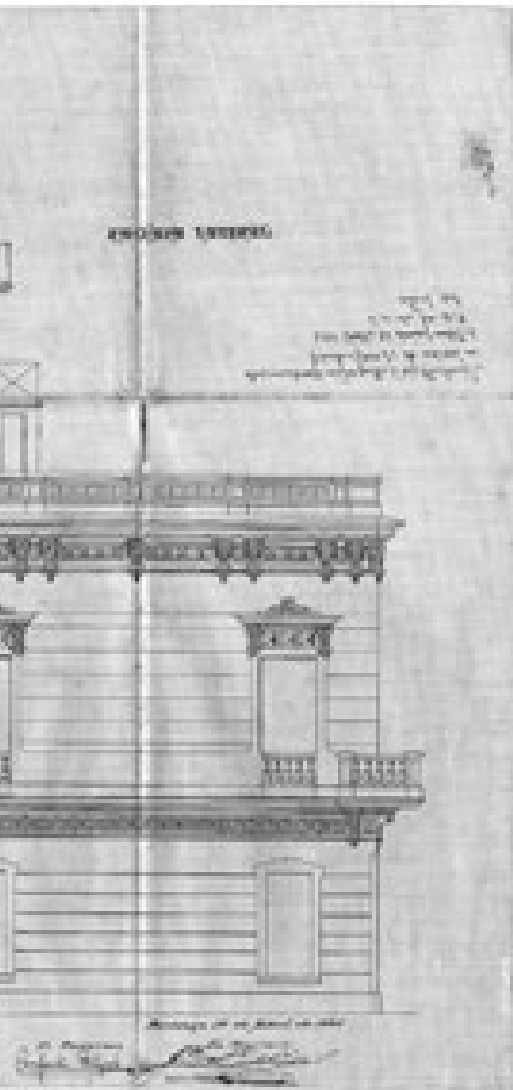
del desviament que les cruces de la vida havien portat a la meua vocació, quan la mort prematura de la Mare (a. c. s.) trencà sobtadament els meus estudis a l'estranger.

A part del costat intel·lectual i moral, aquell esforç no ha pas resultat inútil: d'ell pervingué una més completa sistematització de la pluja a Catalunya, haguérem majors clarícies sobre la tramuntana i les seves màximes, i després, en el Servei Meteorològic de Catalunya, a Barcelona, la Secció Nefològica de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, que és un dels primers arxius d'Europa referent a núvols, amb els seus elements per a la determinació de les altituds i que tan bell paper fa en l'Atlas Internacional dels Núvols publicat pel Comitè Meteorològic Internacional.

Sobretot, les nits passades sota la cúpula, de cara als estels, acompanyat pel ritme de les onades rompent a la platja i el batec solemnia del rellotge sideral, moltes vegades me foren un oasi en els sorrals de la diada i em retornaren una serenor d'esperit que bona falla em feia.

En deixar Sant Feliu, per raons físiques i morals, vaig donar l'equatorial amb els seus accessoris, el teodolit geodèsic que em servia de cercle meridiana, el rellotge sideral i la cúpula a la Societat Astronòmica de Barcelona que, de primer, volgué muntar-ho en el Parc, on hauria servit, a més, d'Observatori Popular, però hagué de desistir i acabà instal·lant-la en la Universitat de Barcelona.

La secció meteorològica, vaig donar-la al Monestir de Montserrat amb la con-

dició de muntar-la i fer-la funcionar en els cims de Sant Jeroni. Quant als me-teogrames i registres d'observació acumulats, foren dipositats en el Servei Me-teorològic de Catalunya, amb la facultat de recuperar-los sempre que volgués.

En construir la casa nova, un sentimentalisme volgué que la gran llosa num-mulítica de Girona, que feia de setial al meu equatorial, servís de llinda per a la porta d'entrada; però com que la llosa tenia un forat pel qual passava el contrapès del regulador de l'equatorial, això implicà un desbastament for-çat de la llinda amb una talla especial que imposà les línies arquitectòniques de la casa, altrament de les que jo hauria volgut.

Continuant en les coses retrospectives, també vaig muntar per recordança, en la casa nova, la porta de tec esculpida que fou de la meua biblioteca, sota de l'Observatori, i en la qual es desplega un pergami reproduït, en gòtic, una frase del Kempis que, escurçada, és la que després esdevingué el motto del meu ex-libris. Quantum mutatus ab illo!

Potser no serà de més, completar la història d'alguna d'aquelles desferres. Les jàsseres que aguantaven la torre de l'Observatori, les vaig donar a l'Institut de Cultura de la Dona, aleshores en construcció a Barcelona, on les utilitzaren per a la sala de festes. L'enteixinat de la meua biblioteca serví per al sostre de la Biblioteca Popular d'aquell Institut, igualment que el de la nostra cambra passà a l'aula de la Verge de Montserrat, també del mateix Institut.

És així com fou dissolta i esbarriada una de les grans il·lusions de la meua juvenesa: un bell començament de llista.

D'esquerra a dreta:

Plànol de situació i seccions de les cases Patxot al projecte d'Albert Juan de 1917. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Façana del passeig del Mar (actual número 39) en el projecte d'ampliació elaborat per Francesc de Paula del Villar i Carmona per encàrrec de Rafael Patxot l'any 1896 amb l'objectiu de crear el seu observatori. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Façana del carrer de la Creu (actual número 39) de l'antiga casa de Clara Jubert al projecte d'ampliació de Francesc de Paula del Villar i Carmona (1896) encarregat per Rafael Patxot per instal·lar la cúpula del seu observatori. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Plànol del pis que va fer construir Rafael Patxot a la casa número 39 del passeig del Mar per instal·lar-hi la cúpula de l'Observatori Astronòmic Català. El projecte de l'ampliació el va fer Francesc de Paula del Villar i Carmona l'any 1896. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

17. Extret de Rafael Patxot i Jubert *Recordances guixolenques*, compilades per Núria i Rafael Carreras-Patxot l'any 2002, p. 67-68.

I tota aqueixa barreja de realitats i records, anava passant allà en la riba, talment com havia passat ço anterior, i jo m'ho estava mirant de mar estant, a bord d'un vaixell de guerra, camí de l'estranger, fugint de la nostra terra que s'havia deixat envair pels uns, que li han pagat amb crims el pa que ella els ha donat, com o serà demà pels altres, que hi portaran la tirania i el pervertiment, assentats sobre un tou de caragirats.¹⁷

Sembla, doncs, que el trencament que es produí amb Sant Feliu de Guíxols va ser força traumàtic. La relació amb la ciutat es va començar a esquinçar després dels incidents de l'any 1900, quan la família decidí anar a viure a Barcelona i desprendre's del negoci familiar a causa del temor provocat per l'atac que van patir quan eren a casa seva. La ruptura va continuar quan Rafael Patxot va decidir desmantellar el seu observatori i la xarxa pluviomètrica que dirigia i distribuï els seus elements entre diferents entitats i institucions. Així, encara que continuà fent aportacions a la meteorologia per altres vies, abandonava la seva vocació de joventut, tan vinculada amb Sant Feliu de Guíxols. S'havia establert lluny del seu lloc d'origen i els seus interessos havien trobat altres objectius. Malgrat tot, fa l'efecte que Rafael Patxot repensa la seva relació amb la ciutat i la torna a construir, enderrocant les cases antigues i projectant-ne tres de noves l'any 1917 per a les seves filles. D'aquesta manera la nova generació conservaria les seves arrels. Gràcies a aquesta seva intenció, que va mantenir malgrat la pèrdua dolorosa de la seva filla gran l'any 1919, a Sant Feliu tenim aquests esplèndids edificis que formen part de la identitat guixolencs i que alhora són un testimoni de la vida, els sentiments i la forma de ser de Rafael Patxot i Jubert, un dels representants més il·lustres que ha tingut la ciutat.

M. À. Suquet Fontana

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

Vist per l'ART LA CASA PATXOT. Indubtablement la casa Patxot és un edifici molt especial situat en un lloc clau de la ciutat, ni passa desapercebut ni deixa indiferent. La seva estètica s'identifica fàcilment amb el noucentisme, més si es té en compte la data de construcció. No obstant això, aquesta primera impressió es pot matisar quan s'analitzen amb més detall els elements que configuren l'edifici. Volem enfocar la mirada sobre la casa Patxot tot tenint en compte diferents aspectes com el mateix autor del projecte, Albert Juan Torner, arquitecte representatiu del modernisme tardà. També cercarem els trets noucentistes i modernistes de l'edifici i la manera com es veu reflectida la personalitat de Rafael Patxot en la casa que finalment resultà.

La casa Patxot compleix amb paràmetres considerats típicament noucentistes com la sobrietat de les obertures i la seva disposició estructurada de manera que la façana té una estètica austera i equilibrada

L'ESTIL DE LA CASA PATXOT

La casa Patxot va ser projectada per Albert Juan Torner (Barcelona, 1872-1957), llicenciat en arquitectura el 1892. Va ser tresorer de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya (1911) i vicepresident d'aquesta entitat (1920). L'any 1907 va rebre un premi al millor establiment del Concurs Anual d'Edificis Artístics de l'Ajuntament de Barcelona per a la construcció de la farmàcia i laboratori Domènech, actualment desapareguda. L'any 1912 formà part de la Junta Directiva de l'Acadèmia d'Higiene de Catalunya. Una de les seves obres més conegudes és l'edifici de l'Ajuntament i les escoles de Franqueses del Vallès (1912), municipi on també realitzà l'escorxador (1913). Aquestes edificacions es van construir gràcies al mecenatge de Joan Sanpera i Torras, a qui el municipi va concedir el títol de marquès de les Franqueses en agraïment a les seves donacions. També construí la residència de Sanpera a Granollers. A banda de diversos edificis a Barcelona, també és autor de l'edifici del Cercle Cultural Colomenc (1903-1904), a Santa Coloma de Farners, població on també realitzà el mercat municipal (actualment desaparegut) i el projecte de les escoles, que finalment no es va dur a terme. La casa Patxot de Sant

Casa número 40 del passeig del Mar i casa de la rambla del Portalet. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

Feliu de Guíxols té característiques comunes amb aquests edificis com el capcer o coronament curvilini propi del barroc català, la presència de torres, les teules vidrades, les obertures alineades i una decoració austera a les façanes. L'estil d'Albert Juan presenta força semblances amb l'època blanca de Josep Puig i Cadafalch; probablement tots dos van tenir en compte les propostes estètiques de la Secessió vienesa (1897-1905), un corrent que, tot i ser modernista, ja es decantava per la simplificació de les línies i l'estalvi en la decoració, tot apuntant cap a les avantguardes i cap a conceptes que posteriorment serien adoptats pel noucentisme.

La casa Patxot compleix amb paràmetres considerats típicament noucentistes com la sobrietat de les obertures i la seva disposició estructurada de manera que la façana té un aspecte auster i equilibrat. Com en altres edificis d'estètica noucentista, en aquesta casa és molt remarkable la presència d'elements propis de l'arquitectura tradicional catalana tant a l'interior com a l'exterior: finestres triforades, els arcs de carpanell i l'espectacular rellotge de sol, on hi ha expressat el pas del temps per mitjà d'una cita de Jacint Verdaguer i on la composició de les figures –un pescador i un pagès– recorda les pintures de Joaquim Torres o Joaquim Sunyer. També forma part de l'ideari noucentista l'exaltació de la cultura mediterrània i a la tradició clàssica, com el detall de la curculla damunt la llinda de la porta principal o els elements destacats de l'interior de la casa, com el vitrall del despatx, que té el mar com a motiu, i la columna d'inspiració jònica al distribuïdor.

Però també trobem en la casa elements amb reminiscències del modernisme, com el coronament sinuós de la façana a imitació del barroc i de les obertures principals –la porta i les finestres de la torratxa. Encara que el mateix Patxot explica a les seves memòries que aquesta estètica va quedar determinada pel fet que va voler aprofitar la llosa de pedra de Girona que servia com a base per al seu telescopi per fer la llinda de la porta d'entrada: "però com que la llosa tenia un forat pel qual passava el contrapès del regulador de l'equatorial, això implicà un desbastament forçat de la llinda amb una talla especial que imposà les línies arquitectòniques de la casa, altrament de les que jo hauria volgut." Les línies lleugeres de la façana queden

A dalt, part superior de la façana de la casa Patxot: finestres amb arcs de carpanell, rellotge de sol, torratxa i teulada amb teules vidriades. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: Joan i Josep Segur)

A sota, detall de la decoració de la porta principal, amb fulles de roure i glans. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

estroncades a la part superior de l'edifici per la impactant taca de color de les rajoles de ceràmica que formen el rellotge de sol, i també per la torratxa, amb una ornamentació exòtica d'estil arabitzant. El gust pel color així com pels elements de factura artesana –no fabricats en sèrie– també és típic del modernisme. A la casa Patxot, la ceràmica es troba present al rellotge de sol, a

Com en altres edificis d'estètica noucentista, en aquesta casa és molt remarkable la presència d'elements propis de l'arquitectura tradicional catalana tant a l'interior com a l'exterior: finestres triforades, els arcs de carpanell i l'espectacular rellotge de sol

Segurament Rafael va escollir aquest arquitecte, que curiosament havia nascut el mateix any que ell, perquè hi devia sentir afinitat des d'un punt de vista estètic

la torreta i a les teules vidrades. A l'interior, al distribuïdor de la planta baixa els elements artesanals són els protagonistes i marquen l'estil de la casa: els vitralls, la columna de pedra i la barana de fusta de l'escala noble. També trobem motius naturals propis del modernisme com la decoració vegetal de la porta d'accés a la casa, amb fulla de roure i glans; o les gavines del vitrall del despatx de la planta baixa. La idealització del món rural i de la pesca, que es produeix també dins l'ideari modernista, és evident en els motius del rellotge de sol, en el qual les figures del pagès i el pescador representen el curs de l'any per mitjà de l'estacionalitat de les seves tasques.

Per tant, es pot dir que la casa Patxot té un estil eclèctic, en el qual es combina l'equilibri i els motius del noucentisme amb elements típics del modernisme. Tal vegada, aquest edifici es podria considerar un exemple de modernisme tardà. En la configuració de l'edifici hi té un paper definitiu l'arquitecte, que hi aplica conceptes que havia experimentat anteriorment en altres projectes. És característic el contrast en la distribució dels elements de la façana que, per una banda, és de gran senzillesa i ordre en les plantes inferiors però, per una altra banda, situa els elements més feixucs quant a materials, formes i colors en la part superior. L'estètica de les obertures i del coronament de la casa Patxot també és present en altres edificis del mateix autor.

De fet, també es pot considerar que aquest edifici és la traducció del carisma de Rafael Patxot al llenguatge arquitectònic. Segurament Rafael va escollir aquest arquitecte, que curiosament havia nascut el mateix any que ell, perquè hi devia sentir afinitat des d'un punt de vista estètic. L'edifici és coherent amb altres obres d'aquest autor, però no hem d'oblidar que Rafael Patxot era extraordinàriament perfeccionista i es mostrava molt exigent en tots els projectes i actuacions que va emprendre al llarg de la seva vida. Ell mateix donava les directrius necessàries i supervisava personalment la realització dels encàrrecs que feia fins al més petit detall. Ben segur que també ho va fer en el cas de la casa Patxot, ja que en la llicència d'obra, conservada a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, hi ha dos projectes, un duu el títol de "nou projecte" i introdueix esmenes en la façana i la distribució de la casa número 39, la que fa xamfrà amb el carrer de la Creu. Però en cap dels dos projectes encara no hi figuren els elements més significatius de la façana –el rellotge de sol i la torreta–, que es devien incorporar posteriorment.

Vista general de la casa número 39 del passeig del Mar, xamfrà amb el carrer de la Creu. La façana, en aquest cas, té estil neoclàssic i comparteix alguns motius amb la casa número 40. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

Cal recordar que Rafael Patxot havia col·laborat amb l'Avenç i havia tingut relació amb figures cabdals del modernisme com Santiago Rusiñol o Joan Maragall. La recuperació de la llengua i la literatura catalana pròpia d'aquest període van inspirar moltes de les obres de mecenatge de Rafael Patxot. Del seu caràcter idealista i romàntic, podem extreure'n aspectes afins al modernisme, com la passió per la naturalesa ja des de la seva infantesa, l'afició pel mar i per l'observació del cel. La idealització de la vida rural, com a model de família i d'organització, que el va motivar per promoure l'Estudi de la Masia Catalana, que estudiava l'estructura de les cases de pagès però també com era la vida al camp des d'un punt de vista antropològic. El gust de Patxot per les formes tradicionals de l'arquitectura popular catalana, fa que esdevinguin elements essencials a la casa de Sant Feliu de Guíxols.

També és coneguda la simpatia i col·laboració de Rafael Patxot amb la Mancomunitat de Catalunya. Amb l'ideari noucentista, Rafael Patxot comparteix el seu catalanisme conservador, proper a Enric Prat de la Riba; Rafael Patxot va ser militant i dirigent d'Unió Catalanista dins del Centre Català de Sant Feliu de Guíxols. Com a catòlic i creient, la fe cristiana l'orientà en tots els àmbits de la vida. Però, encara que denuncià la violència produïda en el bàndol republicà, també es mostrà intransigent amb l'afinitat de l'Església amb el franquisme. També és important la seva sensibilitat per la llengua, evident en molts articles publicats al setmanari local *Llevor*, en les seves actuacions de mecenatge com el finançament de l'estudi del vocabulari del món del suro i també en la seva passió per crear termes en diferents àmbits com, per exemple, la nefologia. Rafael Patxot, juntament amb Agustí Casas, consta en la llista d'inscrits en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana que tingué lloc entre el 13 i el 17 d'octubre de 1906 a Barcelona¹. Va ser un gran promotor de la cultura i la història de Catalunya per mitjà del mecenatge. Destaca la seva sensibilitat per la dona, manifestada sobretot arran de les institucions que fundà a partir de l'any 1919 en record de les seves filles difuntes i la seva mare per ajudar nenes i dones en diferents aspectes. No obstant això, l'any 1904 ja va impartir la xerrada "Les dones i l'astronomia", on resulta força insòlit que un home, científic de vocació, es proposi plantejar quin ha estat el paper de les dones un camp que tradicionalment havia estat treballat per homes. La preocupació pel pas del temps, segurament arran de les pèrdues familiars que va patir, és present per exemple en el logotip de la P, inspirat en el sentiment de final de llinatge; en la preparació de la masia Mariona, el lloc on volia retirar-se i morir; o en el disseny de la tomba que comparteix amb les seves dues filles grans i la seva esposa a Barcelona. Es pot concloure, doncs, que el pensament i les accions de Rafael Patxot estaven amarades de l'època en què va viure, de la qual no només participà sinó que en formà part de manera intrínseca.

1. Vegeu la comunicació de Francesc Aicart *Agustí Casas i Vinyas i Rafael Patxot i Jubert: punts de trobada en dues trajectòries vitals paral·leles. A la memòria de Rosa Maria Massegosa i Perxés (1974-2006)*, investigadora de l'obra de Rafael Patxot a la XIII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica realitzada a Sant Feliu de Guíxols el setembre de 2014.

EL MIRALL DE RAFAEL PATXOT

Indubtablement l'element més vistós de la casa és el rellotge de sol, reforçat per la línia horitzontal de la galeria, que contrasta amb les línies verticals de la resta d'obertures de la façana. Tal com comenten Quim Díaz i Jordi Gaitx a *Passejades per Sant Feliu de Guíxols* (Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament, 2002, p. 17): "l'eix principal de l'edifici el marca el conjunt de les tres finestres d'arc el·líptic rematades pel plafó del rellotge solar, que és decorat amb rajoles de ceràmica i un vers de l'obra Canigó de Jacint Verdaguer: *Lo ritme van seguint de les estrelles* una cita molt adient amb la vocació d'astrònom de Rafael Patxot" i que fa al·lusió a l'estacionalitat de les feines relacionades amb la natura (agricultura i pesca) i també al pas de les hores marcades pel rellotge de la façana.

Aquest element, que permet identificar fàcilment la casa, també revela la identitat del propietari, la seva passió per l'observació dels astres i la seva comunió amb l'ideari de l'època. El seu disseny és un enigma, ja que tot i la seva rellevància, es va afegir posteriorment a la redacció dels dos primers projectes per a la construcció de la casa, conservats a l'Arxiu Municipal. Aquest ornament resultava colpidor –fins i tot estrofolari–, per als seus contemporanis. Per aquest motiu va provocar la publicació de diversos comentaris a la premsa de l'època. A *L'Avi Muné* de 7 de juny de 1919 es preguntaven: "Com s'ho faran amb el rellotge de sol de can Patxot per a atraçar-lo d'una hora? Desavantatges del bell catalanesc...!" El 27 de desembre de 1919 el mateix setmanari anunciava la inauguració de les obres amb aquestes ratlles: "[...] La façana ha estat pintada de groc i amb aquell rellotge de sol té un conjunt tan simpàticament catalanesc, que, més que una casa del Passeig sembla el mas de *cal Panarro*. Heu-se aquí la bella tradició catalana i el refinament ciutadà en amical aparellament. Lo que no ens hi acaba d'agradar són aquelles *gol-fes*. No en tenim prou encara amb les de la Cambra de Comerç?"

A l'exterior, un altre element singular és la torratxa que s'alça en la part superior. Aquest component és el testimoni del lloc on havia estat situada la cúpula de l'Observatori Astronòmic Català, una realització íntimament lligada amb les aspiracions personals de Patxot. En aquest cas també es tracta d'una estructura que serveix per a l'observació de la natura, però sense

Casino dels Nois i casa Patxot cap al 1900.
AMSGF. Col·lecció Municipal d'imatges.
(Editor: Àngel Toldrà)

D'esquerra a dreta:

Relleus decorant el fust de la columna del vestíbul. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

Detall dels esgrafiats amb motius de flors, al sostre del menjador. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

Llum dels vitralls del vestíbul, amb blau i nacre, des de la porta del menjador. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

Porta del menjador vista des del vestíbul. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

Vista general de la finestra amb els vitralls i la barana de l'escala. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

vinculació amb la ciència, la vocació que havia hagut d'abandonar. Citem a continuació la descripció que en fa l'Àngel Jiménez al seu article "La casa Patxot de Sant Feliu de Guíxols", publicat a *Revista de Girona* número 174, gener-febrer de 1996: "Corona l'edifici una torratxa octogonal amb petits vitralls a dalt de les finestres i cúpula guarnida de trossets de ceràmica de colors marronosos i ocres, per la qual s'accedeix a un terrat amb barana de ferro, un meravellós mirador del mar obert i del cel, des d'on es domina el paisatge de la badia i del passeig. Una construcció que substituïa, d'alguna manera, el gran observatori que hi havia hagut".

L'interior de la casa ha estat tan modificat a causa dels diferents usos que se'n van fer que es conserven pocs elements originals els quals es troben principalment al vestíbul i a l'escala. En aquests elements hi ha profundament marcada l'empremta de Rafael Patxot, els seus somnis i també el seu dolor. Els elements més remarcables són els vitralls, la columna, l'escala noble i els falsos sostres decorats amb esgrafiats.

Els vitralls presenten uns motius molt singulars, difícilment comparables amb altres vitralls de l'època. Si interroguem les formes que representen, podem proposar una interpretació inventada i no comprovable del seu significat, però íntimament lligada amb la vida de Rafael Patxot i coherent amb altra simbologia creada per ell. Al despatx que es troba a l'esquerra, tot just després de pujar les escales d'accés, hi ha el vitrall del mar, en el qual hi ha representades la platja, amb onades i gavines volant entre els núvols. Quan era un nen, en Rafael i els seus amics coneixien pam a pam el mar, la platja i les roques. Hi nedaven, hi pescaven i hi jugaven durant tot l'any. "En l'escenari de la meva infantesa la mar hi ocupa un gran espai lluminós que dibuixa l'horitzó de migjorn", diu ell mateix a "Marinesques d'infants" publicat l'any 1936 a la revista *Claror* i posteriorment a les seves memòries.

En les onades que hi ha en aquest vitrall hi podem reconèixer les que descriu el mateix Patxot quan explica que jugaven a classificar les onades. L'onada que ocupa la franja central és precisament el que ells anomenaven *una rasa*, un tipus d'ona que es produïa de manera excepcional i que, per aquest motiu, destaca enmig d'altres que ells anomenaven *plenes*.

"A la meua terra d'una onada se'n diu genèricament una "plena", nom ben

descriptiu i quelcom metafòric; i quan rompen a la platja en diem "marratxades". La nostra observació infantil les havia classificades segons la manera de rompre. Generalment, les plenes boteixen en bauma de bromera que cau a plom sobre la platja, la fa retrunyir i, arremolinant-s'hi, no solen allargar gaire, perquè elles mateixes es destorben. En canvi, les plenes, de tant en tant esdevenien "rases" en la nostra nomenclatura i eren aquelles, menys freqüents, que força abans d'arribar a la platja s'ornaven de bella crinera i plegant-se impacients sobre elles mateixes, lliscaven amb satinat fregadís i esbandien molt lluny, perquè solament "rasaven" la sorra i no malmetien llur energia, aquestes eren les nostres.

Sotjàvem la mar, i quan descobríem que s'iniciava una rasa al lluny, a força de cridòria arribàvem a una avinença respecte del seu pronòstic, que no era pas arbitrari, car hi teníem molta experiència guanyada a preu de mullenes. I si la decisió era d'esperar-la asseguts dintre la nostra bassa, hauríeu vist quina frenètica activitat per a reforçar-la de sorra per tots costats, mentre la rasa s'anava aterrant majestuosament."

Des del *hall*, la llum de blau i nacre del vitrall del mar se suma a la del vitrall que separa aquesta estança del distribuïdor de l'entrada. Segons explica Àngel Jiménez en l'article citat anteriorment, aquest element provenia de l'antiga casa Patxot i s'havia aprofitat per a la nova vivenda. El vitrall del *hall*, situat just al davant de l'altre, té els mateixos colors però la composició és amb formes geomètriques combinades amb flors de lis, fent uns motius molt similars als del vitrall de la porta d'accés al menjador (a la dreta del *hall*). En aquests dos vitralls el color groc hi té més protagonisme. L'ambient de la sala es teyeix amb la llum i els colors que evoca Rafael Patxot:

"De tant en tant, la roca es bada en cales arrecerades i la mar s'hi esmuny a emmirallar-se en esplais d'intimitat. Que no heu vist mai, allà, en un girant, a trenc d'aigua, com ella i el sol juguen amb palletes daurades, sobre un fons nacarat i com trien curculles i cargolins que la mar encima amb pedretes de Santa Llúcia i sabatetes de la Mare de Déu, per als infants d'en terra?"

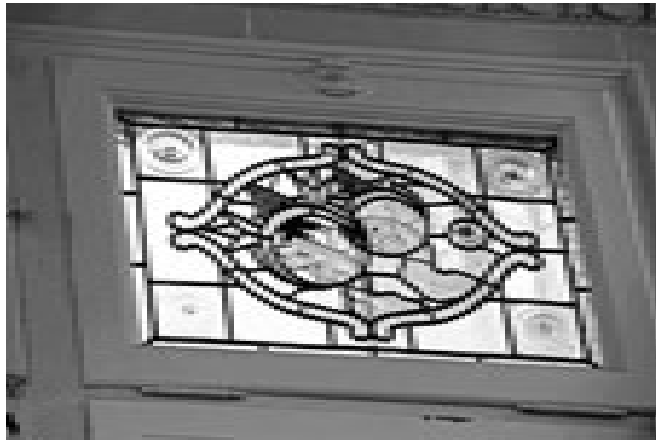
" [...] Tot això és cobert per una volta la blavor de la qual no se sap judicar fins que hom l'ha enyorada, lluny de la Mediterrània, vivint en els climes del nord."

D'esquerra a dreta:

Vitrall dels peixos blancs, a la finestra dreta que presideix l'escala. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

A sota, vitrall que probablement representa el "sorraig", a la finestra del centre, damunt l'escala. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

A dalt, vitrall amb estrelles, a la finestra esquerra de les tres que hi ha sobre l'escala. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

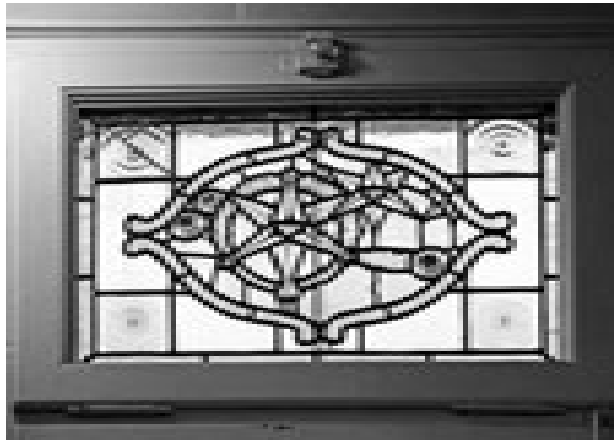

Els vitralls que hi ha en les tres finestres situades sobre l'escala sembla que transporten al recolliment interior d'un temple

Els vitralls que hi ha en les tres finestres situades sobre l'escala sembla que transporten al recolliment interior d'un temple. Reben la llum d'un celobert tot folrat de rajola blanca i sembla molt probable que estiguin dedicats a les seves filles, que no van arribar a gaudir de la casa que el seu pare els construïa. Montserrat va morir l'any 1919 i Maria el 1925. En Patxot, tot és simbòlic i res no és casual. Al seu entorn, hi ha constants referències al record de Montserrat i Maria. A banda de la creació de les fundacions que els dedicà, va donar el nom de Montserrat a la biblioteca de l'Institut de Cultura de la Dona que ell va sufragar i a la seva finca de Pedralbes, Clos Montserrat. El nom de Maria el va posar a la Masia Mariona, la seva casa d'estiu a Mosqueroles (Montseny). Les seves filles difuntes estan representades pels dos braços que formen una creu amb la lletra P del logotip que es va fer dissenyar.

Segons si els vitralls van ser fets durant la construcció de la casa, enllestida l'any 1921, o bé després de l'any 1925, arran de la mort de Maria, la interpretació podria variar. El vitrall que hi ha en la part superior de la finestra de la dreta hi ha representats dos peixets blancs amb grans cues que probablement simbolitzin dues filles. Quan el mateix Rafael Patxot explicava el significat del seu logotip, on la inicial del seu cognom tenia una gran rellevància, feia referència al joc de paraules per explicar una etimologia inventada del seu cognom. Segons ell, Patxot derivava de *peix*, *peixot*. Sembla que aquests peixos estan presos dins dues corones de color morat –que és el propi del dol– i tenen una forma semblant a uns anells amb pedres precioses o flors. Aparentment estan suspesos en un líquid blau contingut en una forma el·lipsoide que sembla que tingui un ull i que els embolcalla de manera maternal. Si els vitralls es van fer durant la construcció de la casa, entre 1917 i 1921, els petits peixos podrien representar Maria i Concepció, de dol per la mort de la seva germana gran, i la forma que les envolta intenta protegir-les del peix amenaçador que protagonitza el vitrall central. Si van ser fets posteriorment a l'any 1925, cosa que ens sembla poc probable, els peixos blancs podrien ser Montserrat i Maria.

El vitrall que corona la finestra central representa un peix obscur que sembla una carpa amb un cap de drac, amb ulls ferotges i una gran boca amb dos ullals. Està contingut en la mateixa forma el·lipsoide però els colors són foscos i suggereixen una gruta o caverna. Tal vegada sigui la representació del "sor-

raig", protagonista d'un dels jocs infantils de Rafael, i que en aquest cas podria simbolitzar la mort que li arrabassà primer una filla i, pocs anys després, l'altra.

"Abans d'arribar a la sorra ja ens anàvem despullant i ho enlestíem d'una revolada; ocoreguda cap a mar, capbuçada, anar a l'alè, ço és, nedar sota l'aigua i tenir la traça de sortir bracejant a frec del company que estigués distret, per tal de sobtar-lo i emborniar-lo, cridant "sorraig!"; tal era l'entrada reglamentària dels iniciats. "Sorraig", és el nom folklòric d'un peix semi-legendari que fa de mal precisar."

El vitrall de dalt de la finestra de l'esquerra té unes formes molt més enigmàtiques i abstractes, per això la interpretació és més complicada i pot convidar a fer lectures de caire més esotèric². A diferència del vitrall de l'esquerra, en aquest, els elements més destacats es repeteixen tres cops: hi ha tres estrelles i també hi ha tres formes similars a ulls. La interpretació també variaria segons la data de creació del vitrall. Proposem la que ens sembla més plausible, que és la que correspondria en cas que el vitrall fos realitzat durant les obres de construcció de la casa. Probablement l'estrella més gran, envoltada per una mena d'aura, representa l'ànima de Montserrat, la filla que acabava de morir. Les altres dues estrelles són una mica diferents, la segona és més petita i l'altra, encara menor, és incompleta, com si hi hagués un moviment d'allunyament. Probablement representen altres familiars difunts com la seva cunyada Concepció, morta el mateix any que la seva filla, o Clara Jubert, la mare de Rafael Patxot. Els dos ulls que estan junts, a prop de l'estrella, poden representar les dues fills vives o els progenitors. El que queda més apartat està unit per una mena de cordó umbilical a l'aura que embolcalla l'estrella principal. Tal vegada representa el traspàs de Montserrat.

El *hall* i l'escala noble, juntament amb la façana, són els elements que defineixen el caràcter de la casa Patxot. Tot en aquest espai està tenyit del classicisme mediterrani que tant delectava els noucentistes i que el mateix Patxot esmenta a les "Marinesques":

"També hi ha estesa de platges, ribetejades de pineda, on la mar descolga monedes de llunyans temps romans i, de vegades, escup les escòries que el vent porta dels volcans italians [...]"

El centre d'aquest espai se situa a l'arrencada de l'escala noble i en la columna amb capitell d'inspiració jònica. L'escala és de tres trams, amb marbre blanc als replans i amb una impressionant barana de fusta de roure. La barana comença amb un motiu en espiral que recorda una onada "rasa".

A sota, detall de la barana de roure de l'escala, amb un motiu que representa una onada. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

2. Es tracta d'una forma comuna, similar al patró que forma la flor de la vida, al sol dels Alps o a l'estrella flamígera, entre d'altres.

D'esquerra a dreta:

Llàntia d'alabastre i capitell d'inspiració jònica. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

Vista del badalot de l'escala i les finestres triforades. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

Detall dels tancaments dels porticons dels balcons de la primera planta. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

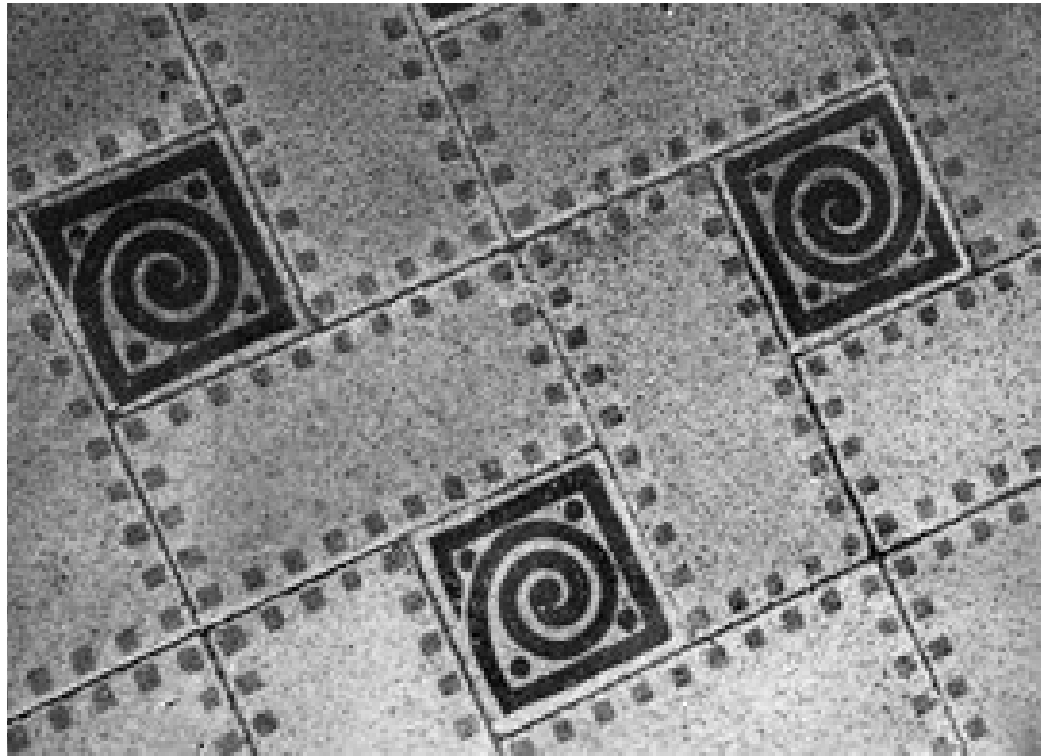
Rajoles del vestíbul. AMSFG. Col·lecció Municipal d'Imatges. (Autor: Salvador Estibalca)

La llum que arriba al *hall* traspassant els vitralls evoca la claror de la Mediterrània, el mar i les onades, el sol i el nacre de les petxines

Segons els records que evoca Rafael Patxot a les seves memòries, quan eren infants anomenaven *rases* les onades que es cargolaven sobre si mateixes i s'enflocaven amb crestes d'espuma abans d'arribar a la platja. La resta de la barana és una balustrada formada amb columnetes que recorden les finestres geminades típiques del romànic. Aquesta decoració introdueix en aquest espai l'estètica d'una obertura tradicional de l'arquitectura catalana i avança la presència de dues finestres triforades de pedra polida a la part superior del badalot de l'escala, a banda de la triple finestra amb vitralls en la paret principal de la caixa d'escala. L'ull de l'escala està cobert per una volta de petxina amb forma el·lipsoide, decorada amb motius florals, a joc amb els que hi ha sota de les finestres, i il·luminada als quatre angles amb làmpades muntades damunt vitralls.

La columna sosté la biga del sostre del *hall* i és de pedra polida. El capitell, de marbre blanc, està decorat amb formes d'inspiració clàssica com les volutes i el fris de l'oval i el dard. Tanmateix, les volutes de la casa Patxot són una interpretació lliure dels patrons jònics. De fet, reproduïxen el mateix motiu que l'arrencada de l'escala: l'onada rasa. El fust de la columna és llis i així, no es carrega la decoració d'aquest espai.

La llum que arriba al *hall* traspassant els vitralls evoca la claror de la Mediterrània, el mar i les onades, el sol i el nacre de les petxines. El color sorra de les parets i la barana de fusta donen calidesa a aquest espai de grans dimensions, també hi contribueix la suau llum de les tres lànties d'alabastre. Les rajoles del terra també tenen com a motiu l'espiral de l'onada, però en color verd, el verd dels pins o del mar mateix arran de les cales. Al menjador i al despatx, hi havia un terra de parquet de marqueteria amb formes

El color sorra de les parets i la barana de fusta donen calidesa a aquest espai de grans dimensions, també hi contribueix la suau llum de les tres llànties d'alabastre

geomètriques que no s'ha conservat de manera íntegra. En les estances de la part noble, planta baixa i primer pis, el motiu de les rajoles va variant a partir d'uns motius similars així com la delicada decoració de flors i formes vegetals esgrafiada en els sostres.

També ens sembla interessant recollir la interpretació que fa l'Àngel Jiménez al seu article sobre els reforçats tancaments que protegeixen les finestres de les façanes. Segons aquest autor, aquest detall també seria degut a les experiències viscudes pel propietari de la casa. "Sospito –de forma totalment gratuïta, és clar que les abundants obertures de l'edifici ben reforçades i closes amb porticons per dins i, per fora, amb persianes de llibret, obeeixen a la curiositat discreta de poder observar sense ser vist; i potser, a l'experimentada desconfiança de Rafael Patxot, que havia vist com els vidres de la seva antiga casa havien estat objecte de les ires dels avalots obrers". Aquests fets es produïren el 17 de març de l'any 1900 (vegeu la crònica que en fa el setmanari *El Puerto*) i van ser el motiu del trasllat de la família a Barcelona i de l'arrendament de la fàbrica.

Independentment de si la lectura que proposem de la casa Patxot resulta més o menys fantàstica, creiem que és un recurs excel·lent per conèixer la personalitat del seu propietari i la seva època. Estem ben convençuts que la figura de Rafael Patxot i aquest immoble són dos elements essencials del patrimoni cultural guixolenc i que val la pena recuperar-los i difondre'ls per promocionar la ciutat i construir la seva identitat.

M. À. Suquet Fontana

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

JORDI SOLER INSA

forma part del Consell Assessor de la Masia Mariona en representació de la Diputació de Barcelona i ha estat un dels promotors de la celebració de l'Any Patxot, ens explica en què consisteix aquesta institució i com s'ha organitzat la commemoració del cinquantenari de la mort de Rafael Patxot.

Jordi Soler Insa (Barcelona, 1953) és llicenciat en Pedagogia i en Geografia per la Universitat de Barcelona, actualment és cap de la Direcció Territorial Nord de la Xarxa de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona, de la qual forma part la Masia Mariona, seu del Parc Natural del Montseny i de l'exposició Univers Patxot. Té una llarga experiència professional en l'àmbit de la protecció d'espais naturals, principalment a la Diputació de Barcelona (1991-2014). Ha dirigit durant vuit anys el Parc Natural del Montseny (1996 - 2004) i també ha estat director, durant períodes més breus de temps, del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac (1994) i del Parc del Castell de Montesquiú (1995). Durant pràcticament tres dècades ha participat en projectes de cooperació en planificació de parcs i reserves a nivell internacional: Costa Rica (1984-1985); República Dominicana (1989 i 1990); Perú (1996), Colòmbia (1998), (Vietnam, 2007, 2011). És autor de diverses publicacions com *Nicaragua* de l'editorial Anaya, publicada el 1988 a Biblioteca Iberoamericana (vol. 78); *Manual de gestión del paisaje*, (coautor) publicat per Masson et Cie, 1992; *La política de protecció d'espais naturals de la Diputació de Barcelona*, publicat l'any 2010 per Diputació de Barcelona en la Col·lecció Estudis. Sèrie Territori; o el *Manual de gestió del turisme als espais protegits* (coautor) (en edició), publicat l'any 2014 per la Diputació de Barcelona.

Què és la Masia Mariona?

És un equipament del Parc Natural del Montseny. En sentit estricte, acull l'oficina del Parc, on hi treballen una trentena de persones. De fet, a l'edifici, n'hi ha unes quinze, perquè algunes treballen a l'exterior, com els guardes, per exemple. La Masia Mariona és també un centre cultural que té com a funció explicar la figura de Rafael Patxot. Però la Masia pot ser i és moltes més coses que hem anat descobrint...

Quan es va fer la donació d'aquest immoble? Com se'ls van adreçar els descendents de Rafael Patxot?

Va ser a l'inrevés, vam ser nosaltres qui hi va entrar en contacte. Jo llavors era director del parc del Montseny i hi pujava cada dia amb dos tècnics. Passàvem per davant de la Masia Mariona. Nosaltres ens estàvem uns dotze quilòmetres més amunt, però el local quedava petit i ens vam començar a interessar per aquella casa. No en sabíem res, ignoràvem el seu significat. Ens vam assabentar de qui eren els propietaris, vam llegir la biografia de Joaquim Maluquer i vam anar a veure'l al seu despatx, aleshores estava a la Fundació de Catalana de Gas. Li vam proposar la nostra idea i es va mostrar excepcionalment receptiu. De seguida es va oferir per fer d'intermediari amb Rafael Carreras Patxot. Des d'un primer moment teníem la intenció que l'edifici es convertís alhora en seu administrativa i en equipament cultural dedicat a la memòria de Patxot, que ens va semblar que era un gran descobriment per a l'opinió pública. La nostra primera intenció era fer un conveni...

Com va respondre la família?

De manera molt positiva, ja que ells no tenien previst fer-hi res ni tampoc ho volien vendre a cap particular, més tenint en compte tota la història de la casa i com la van haver d'abandonar durant la Guerra Civil. Es van mostrar molt sensibles a la proposta d'una institució i van voler fer una donació, enlloc del conveni que teníem pensat inicialment. Vam començar a parlar a finals del 1998 i la donació es va con-

cretar –amb escriptura– l'any 2005, després de cinc anys de negociacions. La mateixa Diputació de Barcelona va acceptar la donació quan va tenir la garantia que podria complir les condicions que posava la família.

Quines condicions?

De fet, les dues condicions bàsiques eren que féssim allò que havíem dit, és a dir un equipament públic, i que ho féssim en un termini raonable, fixat, primer, en tres anys i, finalment, en quatre. Després hi havia altres condicions que podem considerar singulars. Una era que havíem de fer un rellotge de sol a la façana nord, precisament on no hi toca el sol! Ja n'hi ha un a la façana sud... Una altra era que havíem de conservar els dos xiprers que hi ha plantats davant la portalada. Segons explica el mateix Patxot a les seves memòries, els va fer plantar des de l'exili perquè fossin testimonis de dues il·lusions perdudes, un representa la seva filla Maria, morta l'any 1925 en plena joventut, i l'altre, la vellesa que no havia pogut passar en aquella casa que havia construït com a darrer refugi. La casa la va construir en record de la seva filla, que era la seva hereva a nivell intel·lectual i amb qui sentia una gran afinitat. Ella sempre havia desitjat una casa allunyada de la ciutat, per poder gaudir de la pau de la natura.

I per quina raó volien que es fes un rellotge de sol en una façana on no hi toca el sol?

Era per fer un homenatge a Rafael Patxot com a astrònom. En Rafael Carreras, que és físic, va explicar que si la terra fos una esfera transparent, a la mitjanit, aquell rellotge quedaria il·luminat i assenyalaria l'hora. L'arquitecte Josep Danés, que col·laborava amb Patxot en molts àmbits i que va fer el projecte de la casa, ja havia experimentat en altres edificis el recurs de posar rellotges de sol en diferents façanes. Per exemple, en la parròquia de la Mare de Déu dels Àngels, al xamfrà entre el carrer València i el carrer Balmes de Barcelona, al campanar hi ha un rellotge de sol en cadascuna de les quatre façanes.

I com es va dissenyar aquest nou element tan important?

El projecte el va fer el mateix equip de dissenyadors que va realitzar la senyalització de l'interior, que és totalment diferent de l'exterior, que és coherent amb la resta que hi ha al parc. Els elements de senyalització que es van col·locar en la mateixa Masia estan pensats amb molta cura i evoquen els motius del forjat de la gelosia que es conserva al seu interior.

Com estava l'edifici? Quines actuacions s'han realitzat per a la seva rehabilitació?

Quan ens vam començar a interessar per l'edifici el vam visitar. Malgrat les conseqüències de l'incendi que va patir al final de la guerra, l'estat era francament bo. Durant la negociació ja es van fer algunes actuacions. Després, en una primera fase, es va reforçar estructuralment per refer-lo dels danys produïts per l'incendi. En una segona fase es va fer la restauració de l'interior i la distribució. De tota manera, l'edifici estava en bones condicions, ja que els materials eren sòlids. L'aleshores alcalde de Fogars de Montclús, que va morir fa pocs anys, recordava el seu sogre baixant carreus de granit de Santa Fe.

La Masia acull, a la planta baixa, l'exposició Univers Patxot. Què s'hi pot veure?

A l'exposició s'hi accedeix per la porta principal, en canvi, a les oficines s'hi entra per darrera, per la façana nord. Després de constatar el fet que Rafael Patxot era un gran desconegut, l'objectiu era donar una idea general de la seva vida i de la seva obra. L'exposició té sis àmbits que parlen de les seves principals actuacions de mecenatge: l'Estudi de la Masia Catalana, l'excursionisme, la meteorologia, l'astronomia i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Hi ha molts altres temes o aspectes, però ens va semblar que aquests són els essencials per explicar aquest personatge. Al principi, com a introducció, hi ha un apunt biogràfic que consisteix en un vídeo amb imatges històriques on es fa referència a tota la seva tasca de suport a institucions i particulars en època de la dictadura. La visita es pot complementar amb un catàleg.

Quin tipus de públic tenen? Els mateixos visitants del parc o ve gent expressament per conèixer Rafael Patxot?

Enguany, arran de la commemoració de l'Any Univers Patxot, hem notat un canvi i comença a venir públic interessat per la figura de Rafael Patxot. Durant aquest any, hem tingut presència a TV3: van venir a fer un reportatge i ens van dedicar un espai al programa "Els matins".

En canvi, quan vam inaugurar l'equipament a finals del 2009, la repercussió als mitjans de comunicació va ser pràcticament inexistente. La tendència dels passejants del cap de setmana és aturar-se de baixada, i la majoria, encara identifiquen el Montseny amb Santa Fe més que amb Mosqueroles, on es troba situada la Masia. A la cruïlla que es

troba quan s'arriba des de Sant Celoni, generalment, la gent es decanta cap a Santa Fe. Ens convindria disminuir la pressió en alguns indrets per distribuir les visites en d'altres. Per això estem construint una oferta atractiva, centrada en la Masia, però reforçada amb altres indrets com l'ermita romànica de Santa Magdalena, que és molt maca.

Tinc entès que els jardins són un lloc molt especial, formen part d'aquesta oferta?

L'Eliseu Guillamon, que és l'enginyer tècnic que es va encarregar del projecte de recuperació dels jardins, va entendre la bellesa d'aquest element i va ser "abduït" per la personalitat de Patxot i la significació de la casa, com va passar, també, amb l'arquitecte, amb el museògraf, o com amb nosaltres mateixos. Ara com ara, els jardins es visiten de manera espontània, hi ha un itinerari marcat. Però ens agradaria assenyalar els indrets singulars i explicar-los. També voldríem connectar els jardins i el nucli de Mosqueroles. Part de la tanca és contigua al veïnat, ben segur que la Lluïsa –l'esposa de Patxot– hi anava a peu per anar a missa. Caldria coordinar les actuacions de l'Ajuntament i de la Diputació per fer un itinerari a mode de passejada.

Quina funció té la Masia dins del Parc? Fa de punt d'acollida?

A més de ser seu administrativa i equipament cultural, també es pot donar informació, però no és un punt d'acollida ja que no és l'accés pròpiament dit. Aquest se situa a Fogars de Montclús, tres quilòmetres abans. Allà hi ha el Centre d'Informació. La Masia Mariona forma part de l'oferta del parc que es pot sectoritzar per afavorir la circulació de les visites d'una banda a l'altra, ja que aquest territori es pot travessar per molts llocs diferents.

El Parc Natural del Montseny és iniciativa pionera a l'Estat quant a preservació del patrimoni natural. En pot explicar una mica la història?

Va ser la primera figura que hi va haver a Catalunya per protegir un espai

Retrat de Jordi Soler Insa.

natural i va ser aprovada l'any 1928 pel rei Alfons XIII, com a Patronat del Montseny. A l'Estat espanyol ja hi havia constituïts els parcs d'Ordesa i dels Picos d'Europa, a Covadonga. Vam aprofitar que aquest any també se celebrava el centenari de la constitució de la Mancomunitat de Catalunya per commemorar el centenari del parc, ja que una de les primeres actuacions empreses pel govern català va ser sol·licitar la creació d'aquest parc. Però la iniciativa ja venia de molt abans, quan es va crear el Centre Excursionista de Catalunya a finals del segle XIX, ja es parlava de la protecció d'aquest territori i, en el període de la Mancomunitat, la societat cívica La Ciutat Jardí també va promoure la creació del parc. A finals dels anys setanta la llei del sòl va permetre que les administracions locals aprovessin plans especials [PE] com a figures urbanístiques de protecció del territori. Aprofitant la legislació, l'any

1977 la Diputació de Barcelona i l'any 1978 la de Girona van aprovar el PE de protecció del Montseny, uns anys abans s'havia aprovat el Pla de protecció de Sant Llorenç del Munt. En aquell moment, recordo que hi va haver molta oposició per part de sectors que es van considerar perjudicats, possiblement perquè es van veure frustrades determinades expectatives urbanístiques, però aquests plans van permetre començar a fer una gestió específica del parc homologable a altres models que existeixen a nivell internacional. L'any 1987 la Generalitat de Catalunya va fer un decret reconeixent el parc d'acord amb la llei catalana de protecció d'espais naturals, que estableix un límit de 17.000 hectàrees. També va ser un pas molt important, però el 2008 es va aprovar un nou pla especial per crear un únic àmbit que abastés la gestió de les 31.000 ha que en realitat té el parc. Ara treballem amb el Departament de Territori i Sostenibilitat per elaborar un nou decret que actualitzi el dels anys vuitanta i unifiqui les diferents fórmules que s'han anat

creant al llarg del temps i que encara existeixen.

Quin garbuix...

A més, cal no oblidar que el Montseny és reserva de la biosfera des de 1978. Aquest és un reconeixement atorgat per la UNESCO i té representativitat a nivell internacional. Justament aquest any 2014 aquesta institució va aprovar l'ampliació de la reserva incorporant tots els municipis a més del territori que estrictament forma part del parc. Es tracta d'un total de 50.000 ha i d'una població de 50.000 habitants.

Es pot dir, doncs, que aquest model de gestió té un caràcter global?

Per descomptat! Té en compte tant la conservació com l'activitat humana. Precisament posa l'accent en la compatibilitat en aquests dos àmbits, per això té un abast més ampli que el mateix parc en sentit estricte.

Quina vinculació hi ha entre Rafael Patxot, la Masia i el Montseny?

Jo no tinc notícia que Rafael Patxot opinés específicament sobre la protecció d'aquest paratge. En tot cas, tan sols ho va fer en un article on es manifestava

50-

bre les funcions del parc del Montseny en relació amb la salut pública. Aquest era un dels aspectes que es tenia en compte dins del corrent higienista, que atribuïa als espais naturals una funció curativa. En el cas del Montseny es considerava que era un lloc propici per al guariment de malalties respiratòries i Patxot, precisament, opinava el contrari, ja que es tractava d'un clima humit i recomanava llocs amb clima sec, com les terres de Lleida.

Es tractaria, doncs, més aviat d'una opció escollida per un motiu sentimental, coherent amb les idees de la seva època?

Efectivament, ell va buscar el lloc ideal segons la mentalitat de principis de segle xx per edificar la masia i dedicar-la a la seva filla Maria, que era qui l'havia de succeir al capdavant de la seva acció cultural, i tenir el seu lloc de retir. Aquest projecte va ser brutalment escapçat per la mort de la filla i la Guerra Civil.

Com s'organitza la Masia Mariona a nivell institucional?

Quan es va concretar la donació, una de les condicions de Rafael Carreras era estar informat en tot moment i poder intervenir en les decisions amb el seu vistiplau formal. En el cas de l'elaboració del projecte museològic, la seva implicació va ser molt directa. Per la nostra banda, va semblar oportú preservar la participació de la família. Inicialment es va pensar en la creació d'un patronat per assessorar i dinamitzar l'actuació de la Diputació i obrir-la a la participació de la família. Finalment es va optar per la creació del Consell Assessor, perquè va semblar que era una figura més simple a nivell de gestió. En formen part les institucions locals del mateix territori i les entitats amb qui col·labora Patxot i també, per descomptat, l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, el seu lloc de naixença. La Presidència correspon al president de la Diputació i el president d'honor és Rafael Carreras. Aquesta institució es va constituir l'any 2009, quan es va inaugurar la Masia Mariona.

Com va sorgir la idea de la celebració de l'Any Patxot?

Va ser iniciativa del Consell Assessor, ja que un dels seus objectius és donar a conèixer l'obra de Rafael Patxot i va considerar que la commemoració del cinquantè aniversari de la seva mort era una bona ocasió per fer-ho. El mateix Consell va aprovar la proposta i es va crear el Grup de Treball per organitzar l'Any Patxot.

Quins objectius es proposaven? S'han aconseguit?

Un dels objectius era generar opinió sobre aquesta figura i, a banda del ressò mediàtic que s'ha aconseguit, voldria remarcar l'apartat "Altres veus parlen de Rafael Patxot" a la pàgina web *Univers Patxot 1964-2014* [<http://universpatxot.diba.cat/>], creada durant aquest any. Aquí hi ha recollits escrits que parlen de Rafael Patxot, elaborats en diferents èpoques. Més d'una trentena s'han escrit aquest any, a banda dels quatre llibres que han estat editats per part de l'Institut d'Estudis Catalans, el Centre Excursionista de Catalunya, l'Abadia de Montserrat i l'Escola Betànica Patmos, situada en el Clos Montserrat a Pedralbes, una antiga propietat de la família Patxot a Barcelona. N'estem molt satisfets, ja que aquests resultats indiquen que és un objectiu assolit encara que sempre es pot anar més enllà. Ens agradaria, per exemple, que se li dediqués un *30 minuts*...

Hi ha alguna anècdota o activitat que li hagi semblat especialment rellevant?

Per a mi, l'activitat més emotiva ha estat la lectura de poemes que la Colla del Colom va dedicar a Rafael Patxot després de trobada literària que va organitzar a la Masia Mariona el 9 de juliol de l'any 1932. Aquest grup estava format per poetes i literats i s'anomenaven així perquè feien la tertúlia al Cafè Colom, que estava a la plaça de Catalunya, a Barcelona. L'acte es va fer als mateixos jardins de la Masia i va formar part del cicle Poesia als parcs, que fem cada any en col·laboració amb la Institució de les Lletres Catalanes.

L'any que ve, hi ha prevista alguna actuació?

Ja des d'un bon principi es va pensar que l'Any Univers Patxot havia de fer-se al llarg dels anys 2014 i 2015 i que havia de servir per emprendre actuacions que tinguessin continuïtat. Actualment estem treballant en iniciatives com l'organització d'una exposició itinerant per sales significatives com Santa Caterina de Girona o el Palau Robert de Barcelona. Per descomptat, estaria molt bé que també anés a Sant Feliu de Guíxols. També voldríem dedicar atenció a divulgar l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, perquè encara hi ha una gran part inèdita. Ens agradaria poder penjar enregistraments a la Xarxa. Una altra actuació seria exportar l'experiència dels Tallers d'Història de Sant Feliu a les escoles de Barcelona. Entre els mesos de novembre i desembre hi haurà una nova reunió del Consell Assessor i tal vegada es proposaran més iniciatives...

S'hagués imaginat, fa uns anys, que treballaria en la divulgació d'una figura com Rafael Patxot?

Jo venia del món de la geografia i de les ciències de la terra, francament no m'hagués plantejat mai una immersió així en un personatge d'aquestes característiques. Però, ben mirat, tampoc no és estrany ja que, dins de la gestió de la Xarxa de Parcs de la Diputació de Barcelona, de fa anys es procura treballar de manera integrada la natura i la cultura. La idea de protegir espais forma part del nostre bagatge cultural. Recordo les jornades Natura, Cultura i Patrimoni que van tenir lloc a Gavà on van participar tècnics de diferents disciplines i que van donar peu a desenvolupar iniciatives en aquest sentit ja des de l'any 1992. Per tant ja hi ha una certa experiència en aquest camp.

M. Àngels Suquet

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

D'esquerra a dreta:

Detall de la plaça Catalunya de Barcelona a principi del segle xx. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez. (Autor: desconegut)

Vista general del passeig Colom i la zona del port de Barcelona cap al 1900. AMSFG. Col·lecció Espuña-Ibáñez. (Autor: desconegut)

Els Patxot de Barcelona: Rafael Patxot i Ferrer

"[...] Un dels burgesos que es van sentir atrets per aquest paratge [Pedralbes] era un comerciant barceloní que tenia la seva residència i la seu del seu negoci mercantil amb Amèrica al carrer Nou de Sant Francesc, a la façana marítima de Barcelona, a tocar de l'actual plaça de Medinaceli. El seu nom era Rafael Patxot i Ferrer (1802-1865). Aquest personatge era descendent d'una família dedicada a la indústria surera, a la navegació i al comerç, sobretot amb Amèrica. Els Patxot eren oriünds de Sant Feliu de Guíxols, on continuava vivint la branca primogènita de la nissaga, en aquella època encapçalada per un altre Rafael Patxot i Ferrer, cosí-germà del nostre burges barceloní i alcalde de la vila empordanesa durant molts anys.

En Rafael Patxot de Barcelona va ser un membre ben representatiu de l'empresonadora burgesia catalana. Amb el suport i l'aliança de les famílies Cibils, Rabell i Romaguera –les tres procedents de Sant Feliu de Guíxols–, va dirigir

la societat Patxot i Cibils, dedicada al comerç amb diversos ports americans, entre altres el de Montevideo; també va invertir en empreses ferroviàries, i es va convertir en un dels socis que va confiar en la primera línia de ferrocarril que va unir les ciutats de Barcelona i Mataró; fins i tot, va intervenir en el mercat financer i va encapçalar l'anomenada Caixa Barcelonesa.

L'any 1853, és a dir fa cent seixanta-un anys, aquell actiu home de negocis va decidir adquirir dues cases amb els seus terrenys a la Plana de Pedralbes, al carrer dit, justament, de la Salut. A més va decidir comprar una vinya plantada al damunt del Monestir, a l'indret conegut amb el nom de *la Muntanya*, amb el més que probable objectiu de buscar-hi aigua que, més tard, va conduir cap a les seves noves cases. Així, doncs, des de mitjan segle XIX, la família Patxot va tenir una certa presència al barri de Pedralbes, presència que va perdurar durant molt de temps i potser va condicionar la toponímia del lloc, per-

què el nom del carrer que es va obrir al peu de la vinya d'en Patxot, anys més tard, es va anomenar *Montevideo*. Rafael Patxot va morir a Madrid l'any 1865. El van sobreviure dues filles, Maria Anita i Sofia.

Maria Anita Patxot i Cibils va heretar part dels béns del seu pare, entre altres les cases de "la Plana" i la vinya de "la Muntanya". Casada amb el fill d'un expresident de l'Uruguai, anomenat Felipe Oribe, probablement va veure com l'any 1885, en un racó de la citada vinya, s'hi va erigir una mena de gruta que contenia una imatge de la Mare de Déu de Lourdes, el culte de la qual, en aquell moment, estava de moda."

Xavier Ciurans

Cap del Departament d'Arts i Humanitats de l'Escola Betània-Patmos

Fragments extrets de l'article de Xavier Ciurans, cap del Departament d'Arts i Humanitats de l'Escola Betània-Patmos, publicat a la revista *Pedres Albes*, editada per l'Associació de Veïns de Pedralbes, número 3, maig de 2014 [Url: <http://es.calameo.com/books/000675427094dcedb65dc>]

La família de Lluïsa Rabell i Cibils

"[...] Durant aquells darrers anys del segle XIX, ja eren moltes les famílies benestants de Barcelona que compraven terrenys a Pedralbes i a Sarrià amb la finalitat de construir-s'hi una casa d'estil més o menys senyorial. Una d'aquelles famílies era la formada per Rafael Rabell i Patxot (1832-1912), nebot de Rafael Patxot i Ferrer, i la seva esposa Maria Cibils i Rufí. En Rafael havia quedat orfe de pare quan encara era un nen i el seu oncle el va acollir a ell, a la seva germana i a la seva mare a la casa del carrer Nou de Sant Francesc. Amb el seu tiet, en Rafael va aprendre l'ofici de comerç i, quan va ser adult, va esdevenir soci de la firma Patxot i Cibils. A la mort d'en Patxot, Rafael Rabell va fundar una nova societat comercial amb la col·laboració del seu sogre, Francesc Cibils, dedicada també al comerç amb Amèrica.

El negoci va funcionar molt bé, de manera que en Rabell va esdevenir una persona adinerada, capaç d'adquirir uns altres béns immobles a Sar-

rià. Igualment, la seva esposa, hereva única d'en Cibils, va comprar diverses cases al mateix carrer de la Salut, durant el darrer terç del segle XIX. Les parcel·les adquirides eren veïnes de les cases de Maria Anita Patxot primer i Concepción Oribe després. Per tant, ambdues famílies es coneixien, no només pel seu parentiu, sinó també per qüestió de veïnatge.

Rafael Rabell i Maria Cibils van tenir diversos fills, però només dues nenes van sobreviure als seus pares. Aquelles criatures van dur els noms de Concepción i Lluïsa. Les dues van tenir una infantesa plena, amb una educació acurada. Concepción va casar-se amb un argentí extraordinàriament ric, Eduardo Romaguera del Alizal, descendent d'una família natural de Sant Feliu de Guíxols, i es va instal·lar a viure a Madrid amb el seu marit. A la capital del regne, els Romaguera van freqüentar la cort de la reina Maria Cristina d'Habsburg i van sobresortir per les seves aportacions a actes de caritat.

L'altra filla, Lluïsa Rabell, es va casar amb un jove nascut a la mateixa vila de Sant Feliu de Guíxols, un enamorat de l'astronomia i la meteorologia que havia hagut d'assumir les responsabilitats del negoci familiar, centrat en la producció de taps de suro, per la mort prematura del seu pare. Aquell jove era en Rafael Patxot i Jubert.

Rafael Rabell va morir l'any 1912. [...] Malauradament, al cap de tres anys, qui va morir va ser l'acabat Eduardo Romaguera. La seva vídua, després d'una penosa disputa amb les autoritats religioses, va esdevenir hereva d'una notabilíssima fortuna. Aleshores, Concepción Rabell va decidir marxar de Madrid per instal·lar-se a Barcelona, prop de la casa de la seva germana Lluïsa, el seu cunyat Rafael i les seves nebodes Montserrat, Maria i Concepción."

Xavier Ciurans

Cap del Departament d'Arts i Humanitats de l'Escola Betània-Patmos

CALIDOSCOPI

LES IMATGES

1. Arc de Sant Benet, al final del segle XIX. AMSFG. Col·lecció España-Ibáñez. (Autor: Jaume Bertran) 2. Carrer Major antic, actual carrer Anselm Clavé, a finals del segle XIX. AMSFG. Col·lecció España-Ibáñez. (Autor: Jaume Bertran) 3. Ermita de Sant Amang, a finals del segle XIX. AMSFG. Col·lecció España-Ibáñez. (Autor: Jaume Bertran) 4. Rambla Vidal, a finals del segle XIX. AMSFG. Col·lecció España-Ibáñez. (Autor: Jaume Bertran)

5. Ajuntament i plaça del Mercat, a finals del segle XIX. AMSFG. Col·lecció España-Ibáñez. (Autor: Jaume Bertran) 6. Placeta de Sant Joan, a finals del segle XIX. AMSFG. Col·lecció España-Ibáñez. (Autor: Jaume Bertran)

On aconseguir L'Arjau?

L'ARJAU és una revista editada per l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols que tracta temes culturals del municipi i el seu entorn. Aquesta publicació es distribueix de manera gratuïta i es pot trobar en els estancs i llibreries de Sant Feliu de Guíxols o en els serveis municipals següents: Botiga del Monestir, Oficina d'Informació Ciudadana, Punt d'Informació Juvenil, Guíxols Desenvolupament (estació d'autobusos), centres cívics de Vilartagues i Tueda, Biblioteca Pública Octavi Viader i Margarit i Arxiu Municipal.

Directori

ÀREA DE CULTURA

Pl. Monestir, s/n
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 972 82 01 57
E-mail: cultura@guixols.cat
Horari: de dilluns a divendres de 9 h a 14 h

ARXIU MUNICIPAL DE SANT FELIU DE GUÍXOLS

Ctra. de Girona, 45-47
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 972 32 25 93 Fax. 972 32 73 39
E-mail: arxiu@guixols.cat
Horari: de dilluns a divendres de 9 h a 15 h
arxiunicipalguixols.blogspot.com

BIBLIOTECA PÚBLICA OCTAVI VIADER I MARGARIT

C. Suris, 28-34
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 972 32 40 57 Fax. 972 32 73 39
E-mail: biblioteca@guixols.cat
Horari: dimarts, dijous, divendres i dissabtes de 10 h a 13.30 h i de dilluns a divendres de 17 h a 21 h. Tancat els dissabtes a la tarda i el diumenge tot el dia.

JOVENTUT (PUNT D'INFORMACIÓ JUVENIL - CASAL DE JOVES)

C. Mall, 61 (Edifici de les Vetlladores)
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 972 32 73 60
Fax. 972 32 71 60
E-mail: pij@guixols.cat
Horari d'hivern: dilluns, dimarts i dijous de 17 h a 20 h; dimecres i divendres de 16 h a 20 h
Horari d'estiu (juliol i agost): de dilluns a divendres de 8 h a 15 h

MUSEU D'HISTÒRIA DE SANT FELIU DE GUÍXOLS

Pl. Monestir, s/n
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 972 82 15 75
Fax. 972 82 15 74
E-mail: museuhistoria@guixols.cat
Horari (juliol, agost i setembre): de dijous a diumenge i festius de 10 h a 13 h; de dilluns a dissabte de 16 h a 20 h
www.guixols.cat/museu

OFICINA MUNICIPAL DE TURISME

Pl. Monestir, s/n
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 972 82 00 51
Fax. 972 82 01 10
E-mail: turisme@guixols.cat
Horari: de dilluns a dissabte de 10 h a 13 h i de 16 h a 19 h; els diumenges i festius de 10 h a 14 h. A partir del 21 de juny obert cada dia de 10 h a 14 h i de 16 h a 20 h

SERVEIS SOCIALS

C. Gravina, 39-41
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 972 82 10 91 / 972 82 03 29
Fax. 972 82 20 89
E-mail: novaciutadania@guixols.cat
Horari: de dilluns a divendres de 9 h a 14 h; els dimecres i divendres de 15 h a 19 h

SERVEI MUNICIPAL D'EDUCACIÓ

Antiga Casa Palet
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 972 82 08 10
Fax. 972 32 27 72
E-mail: educacio@guixols.cat
Horari: de dilluns a divendres de 10 h a 14 h
Horari d'estiu (juliol i agost): de dilluns a divendres de 10 h a 13 h
Horari durant les vacances escolars de Nadal i Setmana Santa: de dilluns a divendres de 10 h a 13 h

SERVEI MUNICIPAL D'ESPORTS

C. Callao s/n - Zona Esportiva La Cocrhera
Tel. i fax. 972 82 03 16
E-mail: esports@guixols.cat
Horaris d'oficina: de dilluns a divendres de 9 h a 13 h
Activitats esportives de les escoles i de clubs esportius: gimnàstica i entrenaments de dilluns a divendres de 9 h a 13 h i de 15 h a 24 h.
Competicions: els dissabtes i diumenges, segons calendari.

SERVEI D'Ocupació Municipal i Servei d'Assessorament d'Empreses

Pl. Mercat, 6-9
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 972 32 70 33
Fax. 972 32 69 17
E-mail: industria@guixols.cat
Horari: de dilluns a divendres de 9 h a 13 h

SERVEI DE PREMSA

Pl. Monestir, s/n
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 609 75 35 85
E-mail: premsa@guixols.cat
Horari: a hores convingudes.

TEATRE AUDITORI NARCÍS MASFERRER

C. Callao, s/n
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 972 82 01 59
E-mail: teatre@guixols.cat
Horari: a hores convingudes.

SÍNDIC MUNICIPAL DE GREUGES

Defensor del ciutadà/ana
C. Penitència, 10 (Casa Alberti)
17220 Sant Feliu de Guíxols
Tel. 972 32 80 40
Fax 972 82 11 23
E-mail: sindic.greuges@guixols.cat
Horari: de dilluns a divendres de 9 h a 14 h
Dijous de 16 h a 19 h

l'arjau

REVISTA CULTURAL

Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Núm. 72 DESEMBRE 2014

AJUNTAMENT DE
Sant Feliu de Guíxols
Arxiu Municipal
Ctra. de Girona, 45-47

Diputació de Girona